

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:

Egész évre	4 frt.
Félévre	2 "
Negyedévre	1 "

A társulat minden rendű tagjai
a lapot tagdíjaikért kapják.

Ugy a lap szellemi részét illető kritikák,
mint az előfizetési pénzek a „Közművelő-
dés” szerkesztőségének Gyulafehérvára a
várhoz küldendők.

A statusgyűlésről.

Az idei statusgyűlés mindig nevezetes fog maradni; — nem alkotásainak nagyságánál fogva, mert hiszen tulajdonképpen most semmit sem alkotott, hanem a szellemtől fogva, a mely azt átlengte s a mely segítette nagy alkotásokhoz közelebb jutni.

Tárgyalásából különösen két pont emelkedik ki: a lelkészi congrua és a gymnasiumok ügyének a tanári fizetéssel együtt való rendezése — illetőleg az erre fordított komoly munkásság.

A lelkészkedő papság nagy hálaival veszi azt a gondosságot, a mely anyagi helyzetét s azzal együtt állása függetlenségét is minden esetleges hitványsággal szemben oly nemesen iparkodik biztosítani. Mindenestre helyes az az eljárás, a mely míg az összes lelkészi jövedelmek rendezését a sokáig tartandó állandóságra való számítással akarja az egyházmegye életébe szerves módon beállítani: addig a már tovább nem halasztható napi szükségleteknek legalább némi kielégítéséről is a jelenlegi körülmények között a rendelkezésre álló eszközökkel iparkodik gondoskodni. Mert elszorul az ember szíve, ha hallja, hogy vannak állások, a melyeken még ma is 300 frttal kell beérnie egy papnak, a kit pedig állása akárhányszor a különböző vallások és nemzetiségek között sokkal kényesebb és nehezebb helyzetben tart, mint az egyfajú és kath.vallású hívek között. Pedig nálunk itt vannak a legkevesebb jövedelmű lelkészségek; ámbár a tiszta katolikusok — a székelyek között levő annyira — a mennyire jobb állású papok is csak vergődnek a megélhetés nehézségei között.

A mi a gymnasiumok és tanári fizetések javításának ügyét illeti, szinte meglepő a jóakarát, amelylyel ezen kettős de tulajdonképen mégis csak egy ügy a statusgyűlésen minden oldalról találkozott.

Eddig a tanárok abban a gyanuban voltak, hogy a statusgyűlés nem is akar ügyökön segíteni; pessimistikusan úgy beszéltek, hogy a statusgyűlés tagjai nagy urak, a tanárt lenézik, a különbséget köztük és a tanárok között ezek módjának emelésével nem akarják eltüntetni. De most nyiltan el lett ismervé, hogy a gymnasiumok és tanárok ügyén lendíteni kell. És ez örvendetesen megnyugtató jelenség, akár annak tudjuk be, hogy a böles meggondolás minden ügyet fontosságához mérten tud felismerni és méltatni, akár pedig — mint némely hamiskás észjárás sejti — annak az erélyes hangnak, a mely a tanárok legutóbbi egyöntetű mozgalmában nyilvánult s a mely arra is felhívja a statusgyűlés figyelmét, hogy ily állapotban a tapasztalat szerint nemesak a tanári pályázatok maradnak meddők, hanem a jelenlegiek is alkalom adtán iparkodnak elmenni, ha csak valami magánérdek őket ide nem köti.

A módzatok között, hogy miként lehetne mulhatatlanul és gyökeresen a tovább nem halasztható állapotokon segíteni, felmerült az iskolák redukálása is. De ez a tervzet aligha el nem esik, mert a kulturintézményeket csakugyan fejleszteni és nem apasztani kell; azonkívül a redukálás sok bajjal is járna, mert egyetlen egy vidék sem mondana le könnyen az ő — ha mindjárt nem is kifogástalan iskolájáról, s nincs is oly vidékünk, a hol felesleges iskolánk lenne.

Az ellen, hogy iskoláink a külső berendezés tekintetében is a mai tankövetelmények színvonalára állíttassanak, egy szót sem lehet szólni, mert hiszen ez mindenestre nagyon ohajtandó. De az is meggondolandó, hogy ez nem lehet abszolút követelmény, mert az egyik ember azebbeli szükségletek fokát nem úgy méri, mint a másik; itt az egyéni felfogásra tág tér nyílik, a tulságos követelés szinte kielégíthetetlen s a kor divata is változik. A fölött pedig nem lehet

vitatkozni, hogy a legezifrább iskola sem ér semmit alkalmas tanár nélkül, míg a jó tanár nem épen pompás berendezésű iskolában is tud eredményt felmutatni. Különben, hogy iskoláink nem mindenütt olyanok, a melyek alapjukból való egészen új épületet igényelnek, azt eléggé megmutatta a Referens ur előadása a brassói gymnasiumról, a melyet ezelőtt tarthatatlannak mondtak, s ma mégis némi átalakítással még sokáig megállhat.

A dolgot legjobban Dr. Groisz világította meg, kijelentvén, hogy „mi fordíthatunk ezeket meg ezeket az iskolák felszerelésére, ei lehetnek a felszerelések, gyűjtemények, muzeumok, ha azokban az élő berendezésekben, melyeknek feladata megtestesíteni a főkét, melyekbe a fejlődés fektetve van, ha ezekben az élő felszerelésekben megöljük a törekvést azzal, hogy reggeltől estig folytonosan csak a megélhetésre kell gondolniok; megöljük bizony akkor az iskoláinkat.“

Azonban ne böleselkedjünk a bölesebb belátás mellett, mert hiszen a szükségét mindenki felismerte mind a két téren, és azt is, hogy azon okvetetlenül segíteni kell. Hiszen ha nem akarná ezt a státus, akkor igazán nincs miért annak gyűlésein képviseltniök magukat a lelkészeknek és tanároknak. De honnan és miből? — A módot és eszközöket elő teremteni az igazgató tanács feladata.

Az igazgató tanács iránt nagy tisztelettel kell viseltetnünk, mert az a mi felettes hatóságunk általunk statusunk kebeléből választva ki. De furesán veszi ki magát, midőn épen igazgatótanácsos tesz olyan indítványt, hogy a statusgyűlés az igazgatótanácsal állíttasson össze kimutatást az összes vagyonról, mert ő nem tudja, hogy a statusnak mi vagyona van.

A minden szükségleteinken való segíthetésre ajánlott módok között a legnagyobb szabású és legmesszebb ható az Ugron G. indítványa. Az indítványozott földhitelezésen kívül ismételtén tett vonatkozást oly alapítványokra, a melyek végrehajthatatlan feltételekhez vannak kötve s a melyek épen e miatt más hasonló czélokra fordíthatók. Kár, hogy közelebről és nyiltabban nem sejtette a statussal ezen alapítványokat, hogy nem mondotta meg a feltételeket és azt, hogy csakugyan azon alapítványok, amiket szem előtt tart, mereven vannak-e vagy pedig csak feltételesen azon kivihetetlen czélokhoz kötve, mert egy őszinte nyilt beszéddel olyan helyen sokat eszközölhetne, sok kinos tépelődésnek segíthetne véget vetni. Ezt azon jogon feszegetem, mert az ujságírónak közönségesen többet engednek meg szabadnak, mint másoknak.

Hogy mindazonáltal a jövő mit hoz, az csakugyan a jövő titka, de a mely előtt ez idei statusgyűlés a fátyolt kezdette mozgatni. Összes alapjaink az egyház és leányáért — az iskolákért vannak, nem pedig azért, hogy azok csak czimül szolgáljanak statusgyűlések tartására és azokon a szónoki ügyességeknek ragyogtatására; ezen két ügy iránt kell figyelemmel és jó akarattal lemi; mert ezek a statusnak azon közös kinese, a melyekért valami magasztosabb szempontból hozták az elődök áldozataikat, mint a statusgyűlések és az azokon elhangzó szónoklatok.

Máskülönben álljon itt a statusgyűlés lefolyásának következtése a már közlöttek után, a mint az történt.

A Statusgyűlés.

(Folytatása a szept. 24-én d. u. tartott ülésnek.)

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének VI. pontja az egyházi építkezésekről, a mely szerint az erdélyi r. kath. vallásalapból új egyházi építkezésekre és épületek főtartására a jelen évben fordítható 18,824 frt 54 kr. összeg terhére az erdélyi püspök ur ő nagyméltósága által áttett munkálatok közül s tekintettel a legszükségesebbekre és figyelemmel arra, hogy a hívek áldozatkészsége is felkeltessék és igénybe vétessék, több egyházi építkezést fogadott el és határozott foganatosítandónak az igazgató tanács.

— A 15-ös bizottság a jelentés ezen pontját tudomás vételre ajánlja.

— Tudomásol vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének VII. pontja a kolosmonostori uradalomról.

A kolosmonostori uradalom.

Ezen uradalom személyzete lényeges változáson ment keresztül.

Mostani intéző-gondnokságának személyzete következőleg alakult: Gönczy Lajos intéző-gondnok, Nagy Dezső ellenőr és Balog Antal írnök. Az erdészeti teendőket Kertész György két erdővéddel és megfelelő őrszeméllyel végezi.

A kolosmonostori uradalom felügyelő-bizottságának jelentése. Ezen bizottság küldetésében eljárando mindenek előtt tagjainak a munkakört kijelölte. E szerint Br. Jósika Sámuel ur az uradalnak erdőségeit, Szabó József és Vörös Sándor urak a haszonbérletileg elhelyezett birtokrészeket vették vizsgálat alá, s mindnyájan a kiosztott munkakör szerint tették meg észrevételeiket és javasolataikat.

— A 15-ös bizottság jelentése.

G) A jelentésnek a kolosmonostori uradalomról szóló VII-ik pontját tudomás vételre ajánljuk, azon megjegyzéssel, hogy az igazgatótanácsnak a kolosmonostori anyagát átalakítása és az a feletti partnak megerősítése iránti lépések megtételére s a jelzett munkálatoknak végrehajtására a kért általános meghatalmazás megadandó volna.

— Tudomásul vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgatótanács jelentésének VIII. pontja a nagyalmási uradalomról, a melynél a felügyelő bizottság tagjai Szabó Gyula, dr. Finály Henrik és Csáthó János. —

— Ezen pontra vonatkozólag a 15-ös bizottság jelentése így szól:

H) A nagyalmási uradalmat illetőleg előterjesztett VIII. jelentési pont tudomásul vételét ajánljuk. Az igazgatótanács felhatalmazást kérvén arra, hogy haszonbérloknak a földek tulkihasználása és az épületek jó karban tartásának elhanyagolása miatt a szerződést felmondhassa, e tekintetben azon véleményben vagyunk, hogy a szerződés esetleges felmondása az igazgatótanács, mint végrehajtó közeg igazgatási hatásköréhez tartozik, miért is utasítandó volna az igazgatótanács, hogy az esetleges felmondásra nézve minden különös meghatalmazás igénybevétele nélkül, saját hatáskörében és felelőssége mellett, a mint ezt az uradalom érdeke kívánni fogja intézkedjék.

— Tudomásul vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének IX. pontja a radnóthi uradalomról, a mit a dolog fontosságához képest a többinél részletesebben közlünk.

A radnóthi uradalom.

1. A kezelés és személyzet. A radnóthi uradalom házi kezelése fenntartandónak határozatván, ennek berendezése kiváló gondunkat képezte s nem esalódunk, ha ki mondjuk, hogy eddigi intézkedéseink a siker reményével keesegtetnek.

A volt jószágigazgató 1888. évi december 31-én az uradalom kezelésétől felmentetvén, állása egyelőre betöltetlenül hagyatott, ellenben a mult évi Statusgyűlés határozatából fűlesen maradt intézőtiszti állásra a pályázatot kiirtuk, s a pályázók közül Deák Ignácot, ki a k. monostori gazdasági tanintézetből nyert oklevele s magán uton szerzett információk alapján is alkalmasnak találtatott, a radnóthi uradalomhoz püspök ur ő nagyméltóságával egyetértőleg intéző tiszté kinevezték, s hivatalát 1888. decz. hó 15-én elfoglalván, az uradalomhoz tartozó összes ügyek s leltári tárgyak szabályszerűen készített leltárak mellett volt jószágigazgatótól vissza és neki előadónk, mint kiküldött biztosunk jelenlétében, átadattak s a tisztikar utasított, hogy az intéző tisztnek mint hivatali főnöküknek rendelkezéseit mindenben kövessék s az uradalom érdekeit szorgalmas munkássággal, egyetértő munkával s szeretetteljes magatartással előmozdíttani törekedjenek.

2. Az uradalom gazdasági állapotát kimerítően előadja a felügyelő bizottság jelentése, melyet kötelességünk kölfolyólag van szerencsénk egész terjedelmében ide igtatni, a mint következik:

„Méltóságos erd. róm. kath. Igazgatótanács! A méltóságos erd. rom. kath. státus Igazgatótanácsa f. é. február hó 3-áról 2320. szám alatt újból alulírottakat méltóztatott kiküldeni a végből, hogy az erd. róm. kath. Státus tulajdonát képező radnóthi uradalom gazdasági állapotát a helyszínen tanulmányozván, arról beható és a gazdaság minden ágaira kiterjedő jelentést tegyenek.

Athava azon szent kötelességérgzettől, melylyel mint tagjai a kath. Státusnak, az utóbbi által képviselt közérdektől szent

ügynek tartozunk, legkészségesebben ragadtuk meg az alkalmat arra, hogy erőnk és legjobb meggyőződésünkhez képest újból egy parányival hozzájáruljunk azon nagy munka teljesítéséhez, melyet nem csak az erd. róm. kath. anyaszent-egyházhoz fűződő általános szent hitkötelék, hanem az erd. rom. kath. igazgatótanács részéről felénk irányuló bizalom is vállainkra ró.

Ezen kötelességérgzettől vezéreltetvén, folyó évi június hó 3-án reggeli 8 órakor Radnóthra kiszállván, ugyanazon hó 5-ig bezárólag a gazdaság minden egyes ágaira kiterjedőleg ejtetők meg a vizsgálatot.

Miről van szerencsénk a következőkben megtenni legalázatosabb jelentésünket.

- I. Mezőgazdaság.
- II. Szőlőtermelés.
- III. Marhaállomány.
- IV. Sertés állomány.
- V. Juhnyáj.
- VI. Lóállomány.
- VII. Gazdasági géptár.
- VIII. Épületek.
- IX. Gabona készlet.
- X. Bor és szeszkészlet.
- XI. Regale.
- XII. Tutajvám.
- XIII. Vadászati jog.
- XIV. Halászati jog.
- XV. Malomjog.
- XVI. Erdőségek.

Javaslatok és egyéb észrevételek.

Az ezen kiszállásunk alkalmával szerzett tapasztalatok nyomán következő javaslataink és észrevételeink vannak:

1) Már mult évi jelentésünkben bátrak voltunk hivatkozni arra, hogy a 33 ígás négyes fogat, a művelés alá fogott körülbelül 1710 holdnyi területnek, 15—16 holdat tavaszkor és ugyanannyit őszi kor számítva egy-egy fogatra, nem felel meg. Ezért, nehogy a szántók megművelésében hátramaradás vagy fennakadás bekövetkezzék, miként az egyik 80—90 holdnyi törökbuza tábla megművelésénél és bevetésénél ez év tavaszán is megtörtént, ajánlatba hozatott, hogy a 33 négyes ökörfogat 40-re, azaz 160 ígás ökörré emeltessek. Miatán azonban ezen, a gazdaság akadálytalan folytatása érdekében tett ajánlat fogantatba nem vétetett, utóbbi újból hangsúlyozni el nem mulaszthatjuk.

2.) A bizottság továbbá egy 40—50 darab válogatott minőségű tehénből álló törzsnőj állítását ajánlotta, még pedig oly formán, hogy annak évenkénti állománya szabályszerű törzs könyv vezetése mellett nyilvántartassék. Ezen törzsnőj hivatása volna fenntartani nem csak magát a törzsnőjét, hanem egyszersmind az ígás fogatok legalább részbeni kiegészítésére szolgáltatni az ép és egészséges tulok állományt. A mellett egy mindég jó árban értékesíthető válogatott fajú tenyész-bika állomány fenntartása által meg nem vetendő jóvedelmet biztosítana az uradalomnak. Egy ily törzsnőj kiegészítő része lévén egy nagyobb szabású rendszeres gazdaságnak, annak szervezését e helyen ismét az igazgatótanács gondozó felmérébe ajánlani bátrak vagyunk.

3.) A sertésenyésztés egy rendszeren jól jóvedelmező ága lévén a gazdaságnak, de főleg arra való tekintettel, hogy a

sértés most lendületesebb keresetnek örvend, a 123 tenyész-koezának 200-ra leendő fokozatos emelése ajánlatik. Miután azonban e gazdasági ág jövedelmezőségét mindig a faj minősége határozza meg, első sorban a nyájnak mentől jobb fajokkal való felfrísítésére kell kellő gondot fordítani. Mult évi ajánlatunk folytán néhány darab geszti kan lett a nyájba bevezetve; most pedig rokon vérkeresztelés elkerülése szempontjából, de a faj jeles volta miatt is, a gróf Wenckheim Frigyes békésmegyei nyájából való 14—18 kannak beszerzése ajánlatik.

4.) A malacz nyájra nézve az a megjegyzésünk van, hogy az összes 531 darabból csak 70 darab nines kiherélve. A többiek kan és koeza malaczok kiherélése folyó évi május hóban történt, mely eljárást ezéltévesztettnek kell kijelentnünk azért, mivel a kiherélés ideje nem május, hanem szeptember; még pedig azon egyszerű indokból, mivel május hóban a tenyészgazda még nem lehet eléggé tájékozva a heréletlen állapotban hagyandó példányok tenyész minősége felől.

5.) A juh gazdaság szintén kiváló kiegészítő része lévén a mezei és tenyész gazdaságnak; ezen gazdasági ág mult évben tett javaslatunk értelmében leendő fejlesztése e helyen is ajánlatba hozatik.

Mi a mostani állományt illeti, az főleg a lekenezei tagosítás gazdasági előnyeiire való tekintetből továbbra is fentartandónak véleményeztetik.

6.) A gazdaság beosztását illetőleg a bizottság most is fentartja mult évi jelentésében tett ajánlatait. Ezen ajánlatok lényege az, hogy az uradalmi gazdaság vezetése 3 központból, t. i. a) a köcsöri (radnóthi), b) a dombesüri vagy marosontuli (maros-orbói) és c) a hodályi vagyis lekenezei gazdasági telepről eszközöltessék. Ezen beosztást az uradalomnak geographiai fekvése parancsolja, és amáz még nagyobb fontosságot nyerend akkor, mikor az összes uradalom tagosítva lesz. Az előbbi pontban előmondottak, valamint az alább elmondandóknak igazolása szempontjából legyen szabad (a kevésbé tájékozott Státustagok számára) kivonatos képét adni a radnóthi uradalomnak. A radnóthi uradalom kileczi község határára terjed, még pedig következő egymásutáni sorrendben:

a) Kis-Ikland. A kis-iklandi összes birtok: 128 hold 757 négyszögöl, a tagosítás folyamatban van. Ennek megtörténte után a kis-iklandi birtokrész a lekenezei tag porumbai határvonalához fog csatlakozni.

b) A kis-iklandi tag folytatását képezendi a már kihasított 1344 hold és 428 négyszögöl területet képviselő lekenezei birtok, mely az ugynevezett porumbai, hodályi völgyeket, továbbá az iklandi patak jobb partján elterülő szép síkságot foglalván magában, a marosorbói hegy hodály felőli lejtőjén a marosorbói commassált tag határvonalával találkozik.

c) A maros-orbái commassált tag 677 hold 1396 négyszögöl területet foglal magában. A hodály felőli oldalon, mint jelezve volt, a lekenezei birtok végvonalai határolják. A Maros felőli lejtőjén pedig a radnóthi birtokrésszel találkozik. Utóbbtól csak a Maros választja el, melyen két komp közlekedik; az egyik a malom gáton felül a dombesüri teleppel átellenben; a másik Lekeneze községe mellett, a Mezőség felől jövő kis-iklandi patak torkolatához közel.

d) A jobbára térségen elterülő s az uradalom színe-javát alkotó radnóthi birtokrész 1852 hold és 746 négyszögöl te-

rülettel mintegy folytatását képezvén az előbbi pontokban elősorolt birtokrészeknek, a Maros balparti uradalomrész esomópontját alkotja. Habár nagyobb kiterjedésű, többé-kevésbé összefüggő birtoktestet alkot, mindazonáltal, főleg a Kutyalva felőli határrészben, apróbb parcellákat is foglal magában. Ezért a radnóthi határ tagosítása is az elodázhatatlan teendők közé tartozik. Minthogy azonban szakértők véleménye szerint az uradalomhoz tartozó mostani nagyobb kiterjedésű s jobbára folytatólagos egészet képező táblák felkét képezik a radnóthi határnak; a tagosítás, miként ez mult évi jelentésünkben is jelezve volt, oly formán viendő keresztül, hogy a kiténő minőségű parcellák az uradalom részére megtartatván, az apróbb és szétszórt parcellák a föstesthez csatoltassanak.

e) A esapói birtok, mely eredetileg 58 hold 1394 négyszögöl területet képvisel, tagosítás folytán már a radnóthi taghoz szakadt.

f) A radnóthi birtok complexnek folytatását a déghi birtok képezi. Dégh a Maros balparti völgyből a Kisküüllő-felé beékelődő mellékvölgyben fekszik. A déghi birtok területe 380 hold, jobbára szálas erdő, továbbá 5 hold, 644 4szögöl szőlő beleszámításával: 835 hold 1175 4szögöl; belsősége, melyen ispán, esürbíró és vinezelléri lak van, 3 hold, 731 4szögöl. Ez idő szerint a déghi birtok, az erdő és a 600 ffrt évi jövedelmet képviselő regálé kivételével haszonbérbe van adva Tamás Dániel ottani oláh papnak évi 1200 ffrtért. Haszonbér tárgyát nem képezi továbbá 42 hold 574 4szögöl szántó, mely utóbbi Radnóthtal együtt házilag kezelhetik. — Összevetve a bérlettárgyat képező 413 hold, 601 4szögöl területet az 1200 ffrt haszonbérrel, egy-egy holdra 2 ffrt 90 kr esik, mi hallatlan olcsó, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy a bérelthez nagy belső, gyümölcsös kertek, szőlő, házak és gazdasági épületek tartoznak. A bérlet jelen gazdasági évvel lejárván, az intézőség földadata leendő a birtok értékének megfelelő haszonbéri szerződés kötése iránt intézkedni.

g) Az oláh-sályi birtok területe 39 hold 1110 4szögöl szántó és 10 hold 474 4szögöl erdő. Tagosítás esetén ezen birtokrész is a radnóthi taghoz csatolandó.

h) Szent-Jakab községének határára az uradalomnak 86 hold 600 4szögöl erdeje és 11 hold 390 4szögöl szántója van. Helyes combinatióval talán ezen területet is a radnóthi birtoktesttel kapcsolatba lehetne hozni tagosítás esetén.

i) A központtól legtávolabb esik Oláh-Péterlaka, melynek határára az uradalomnak csak erdeje van 30 hold 830 4szögöl területtel.

Ezen csoportosítás szerint contemplantva a radnóthi uradalmat, a nyert kép arról győz meg bennünket, hogy a kath. Status oly gazdasági területnek birtokában van, mely a mezőségétől vagyis kis-iklandi völgytől a porumbai, hodályi és marosi völgyeken keresztül, az oláh-sályi és déghi völgy befoglalásával két mértföldnyi hosszvonalon folytatólagos birtoktestet képezvén Szent-Jakab és Oláh-Péterlaka községek határáig terjed. Ezen az erdélyi részekben nemesak kiterjedésre, de minőségre nézve is pártatlan birtoktestet kellően benedvezve és a gazdaság újabb vívmányainak okszerű igénybevételével kezelve, amaz még a gazdaság különböző esélyeinek szem előtt tartása mellett is a legmegnyugtatóbb reményekre jogosít. Radnóth nagy gazdasági kincset rejt magában, oly kincset, mely még földelíve nincs. Ezt napfényre hozni, s az erd. róm. kath. status közalapítványainak érdekében értékesí-

teni hivatva van az okszerű gazdaság, mely kutat, mely tanul, mely sohasem pihen, hanem mindig halad, mely egyetlen bármi csekélynek látszó előnyt, vagy hasznot ígérő körülményt nem mellőz, mely a munkaerőnek leleményes előteremtése és czélszerű beosztása mellett még az időjárás sze szélyein is kifog, s néha oly forrásokból jövedelmet teremt, melyek meddőnek látszanak a laikus előtt.

Mindezeknek tetést adni, szóval az okszerű gazdaság vívmányait diadalra juttatni: az ügyes, szemes, mozgékony, lankadást nem ismerő, kellő elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal bíró gazda földadata. Tekintve a jelenlegi helyzetet, Radnóth gazdasági fejlődésének csak első stadiumában van. A végzésre való tekintetből multhatatlannul szükséges, hogy előbbre mozdíttassék. Ez azonban előleges, majd annak idején bő kamatokkal fizető áldozatok nélkül nem képzelhető. Ezen áldozatoknak egy részét maga az uradalom kell hogy előteremtse magának; de szükségeltetnek oly áldozatok is, melyek beruházás alakjában lesznek hivatva az uradalmat productív erejének megérdemelt színvonalára emelni. E helyen legyen szabad csak a legszükségesebbekre szorítkoznunk.

Már mult évben, de jelen jelentésünk kapcsán is jelezve volt, hogy az uradalom geographiai fekvése a gazdaság hármás beosztását követeli. Ha azt akarjuk, a mit akarnunk is kell, hogy ezen szükség parancsolta hármás beosztás mellett a gazdaság sikerrel beosztható legyen: a Státusnak multhatatlanul gondoskodnia kell arról, hogy a három központi (hodályi, dombesüri és köcsüri) gazdasági telep a szükséges gazdasági épületekkel ellátva legyen. Erre nézve bátrak vagyunk következendőkben megtenni javaslatunkat:

a) Mult évi javaslatunk költség kiméltése tekintetéből a hodályi telep ronda gazdasági épületeinek ideiglenes kijavítására és kitarozására szorítkozott. Most azonban a tagosított lekencei birtok új határait bejárván, arról győződünk meg, hogy annak súlypontja többé nem a régi telep helyére, hanem a kisiklandi patak jobbpartjának azon pontjára esik, hol Lekenczéről a Mezőség felé vezető ut említett patakot áthidalja. Ezen pont nemcsak a tagosított 1354 hold 428 □ ölet tevő lekencei birtok közepe táján fekszik, hanem kedvező fekvésénél fogva dominálja az egész területet, ugy, hogy nevezett pontról nem csak a commassatio folytán a Státus birtokába jutott 500—600 holdnyi síkságot, hanem a lekencei birtokhoz tartozó porumbai és hodályi völgyeket és legelőket is áttekintheti lehet. Így állván a dolog, ajánlatunk az, hogy a lekencei birtokra nézve a gazdasági telep az általunk említett pontra helyeztessék át, amál is inkább, mivel a gazdasági telepnek ezen áthelyezése különös áldozatokat a Státustól nem kíván; mi módon? elmondjuk rövideden. Ha a Státus azt akarja, hogy a tagosított lekencei szép birtokon sikeresen és akadálytalanul folytatható legyen a gazdaság multhatatlannul a czélnak megfelelő gazdasági beállításáról kell gondoskodnia, azon esetben is, ha a gazdasági telep mostani helyén hagyatnék, mert a meglevő mostani épületek annyira rondák, és a mellett elégtelenek is, hogy egy akkora birtoktestnek ily ronda elhanyagolt gazdasági telepről való sikeres vezetése a lehetlenségek közé tartozik.

Ha tehát a Státus épít, a mint építenie kell, még azon esetben is, ha Lekenceze vltünk ellenére valamikor haszonbérbe is adatnék: építsen oda, hol a czélnak leginkább megfelelő, s honnan az ispán vagy gazdatiszt szükség esetén bármelyik perczen a tag különböző pontjain folyamatban levő un-

kákat egy pillantással áttekintheti és ellenőrizheti. Az új telepre emelendő épületek ezek volnának: egy ispáni, esetleg tisztí lakás 2—3 szobával, kamarával és piuczéval; egy egyszerű cselédház; egy szekérszín; egy törökbuza-kas és egy 60—80 darabból álló marhaállománynak megfelelő istálló; az építést előre előkészítendő tervrajz és költségvetés szerint házilag és legegyszerűbb építési mód szerint kellene eszközölni. Ez iránti javaslatunk az: építtessék az ispáni, esetleg tisztí lak kö- vagy téglalapra, eserefa-talpgerendákkal és szilárd faoszlopok közé alkalmazandó sövényfalazattal, eserep- vagy szendelytetővel; az ily módon épített lakházak, főleg ha a sövényfalak tapasztás után mézszszel vakoltatnak le és kellően lesimittatnak, nemcsak esinosak, de, miként a tapasztalat mutatja, tartósak is szoktak lenni. A mellett nem költséges az ily építkezés, főleg hol a szükségeltető építőanyag, kevés tégl- és fa, mint Radnóthon is, rendelkezésre áll az építettő gazdának. Ugyanezen rendszer szerint, de sokkal egyszerűbben volna építendő a cselédház, melynek egyébiránt az e vidéken divó vályogtégla is szolgálhatna építő anyagául; a szekérszín és törökbuza-kas szintén fából lenne építendő, de kemény, erős, jó szerkezettel. Mi az istállót illeti, ennek építőanyagául ajánljuk az üzemterv szerint jövő tél folyama alatt vágatás alá eső csere- szálfákat, az idei vámdeszakákat és szarufa-anyagot. A kettős deszkafallal ellátott istálló nemcsak kellő megleget biztosít az áttelelendő állatoknak, de még azon előnnyel is bír, hogy alapzata nincs az istálló belsejében összegyülemelő nyirok edző hatásának alávetve. Az ily módon beállítandó új gazdasági telep, miután az ehhez megkívántató építő-anyag-nak nagy b része rendelkezés alatt áll, nem kerülne többé 6—7000 forintnál, mely összeg véleményünk szerint azon 40,000 frtból volna kiutalandó, mely fokozatos beruházások eszközlése céljából négy évi időtartamra a mult évben lett megszávozva a Státus által. Azon kérdésre: a mostani hodályi épületekkel mi történjék? ekép feleltünk: a kijavítandó két törökbuza-kas vagy megmarad, vagy átszállítandó az új telepre. A csür akár a közeli nagy kaszálókról begyűjtendő széna elhelyezésére, akár télnek idején a juhok számára menhelyül szolgálna. A vályog-istállót malaczoztatónak lehetne átalakítani, míg a mostani csürbírői ház a kanásznak szolgálhatna lakásul, a hajtói lak pedig továbbra is mostani rendeltetésének maradna fenntarva.

b) A belső udvarban levő nagy kö-istálló oly szándékból lett helyreállítva, hogy a teigazdaság esetleges berendezése mellett a tebenállománynak hajlékúl szolgáljon, a mennyiben azonban kívánatos, hogy a többi tenyészállatok, u. m. bika- és borjuállomány is közvetlen felügyelet alatt legyen, a belső udvarban levő második kö-istállóból akkora rész lenne kijavítandó, mekkora jelzett czélnak megfelelő. A többi része vagy lebontatnék, vagy szükséghez képest cselédlakásoknak alakíttatnék át, a tenyész-állatok körül elfoglalt cselédség számára

c) Visszás azon állapot, mely szerint a gépész az udvarban lakik, míg az egész gépállomány s az összes gazdasági eszközök a félóránnyira eső köcsüri telepen vannak elhelyezve. E bajon ugy volna segitendő, ha a gépész mostani lakásának földszinti részében, mely ugyis csak lomtárnak használtatik, a gépész-műhely állíttatnék be; a mostani gépészlakás melletti hosszú fa-szín pedig az összes gépek és javítás alá kerülő egyéb gazdasági eszközök befogadására alakíttatnék át. Maga a köcsür, melyben jelenleg a gépek vannak elhelyezve,

magtárrá volna átalakítandó, miután az uradalom, magtárhiányában, ez idő szerint a kastély emeletén kénytelen elhelyezni gabona-készletét.

d) Az udvari kovácsnak lakása és műhelye ez idő szerint az udvaron kívül esik, az uradalmi fogadóval átellenben. E miatt sem munkáját, sem a kezébe szolgáltatott vasanyagot ellenőrizni nem lehet: kellő ellenőrizhetőség szempontjából kívánatos, hogy a kovácsműhely a kastélynak Maros melletti udvarrészebe helyeztessék át. A mostani kovácslak és műhely, minthogy az uradalom tulajdonát képező vásártér közvetlen szomszédságában van a különben is törvényileg előírt vásárszécsdula-háznak volna berendezendő.

e) A malomgát helyreállítására nézve mult évi jelentésünkben tett sürgős ajánlat végre nem hajtván, az ideai tavaszi ár a gátnak jobb szánya felőli marton még nagyobb vízmosásokat eszközölt, sőt miként a helyszínen meggyőződünk, a martkötéseket annyira alamosta, hogy a gát a tavalyinál még nagyobb veszélynek van kitéve. Ezért a már mult évben sürgötett marterősítés ez alkalommal is ismételt ajánlatik.

Ezek az új beruházásokra és az uradalmi építmények jökarba hozatalára vonatkozó ajánlataink. A méltóságos igazgatótanács hatásköréhez tartozik elbírálni azokat, s a legsürgösebbek és észszerűbbek foganatosítása iránt megtenni a szükséges lépéseket.

7. A telekkönyv adatai szerint az uradalom különböző pontjain 235 hold 610 nyégyszögöl terméketlen birtok jeleztetik. Ebből azonban csak a Maros meredek omladéka nem értékesíthetők. A többi „terméketlen“ ezim alatt szereplő földekre részint baltaczimmal bevetve, gazdag juhlegelőkké alakíthatók át, részint akáczeszel fokozatosan befásítva, idővel nem megvetendő jövedelmi forrást biztosítanak. Ajánljuk azért, hogy az intézőség a sikert ígérő kedvezményezést megtegye.

8. Az uradalom érdekében állván, hogy főleg a radnóthi határon levő birtok tömörítessék, ennek eszközlése és fokonskénti fejlesztése ezéjából ajánlatba hozatik, hogy a Status, ha netalán a kútrólbelül 5—600 holdnyi területet képviselő Izmael és Komáromi-féle két birtok még a commassatio keresztülvitele előtt eladóvá tételnek, azoknak vagy együttes, vagy egyenkénti illő áron való megvételét kieszközölje.

9. A felügyelő bizottságnak földadatahoz tartozik, hogy nem csak a gazdaság tényleges állapotáról jelentést tegyen, de egyszersmind a gazdaság folytatásában alkalmazott vezérelvekről a netalán itt-ott elért sikerről véleményt mondjon. Habár 6—7 hónapi működés esekély arra, hogy akár valaki gazdasági vezérelveit láthatólag kifejtse, akár azok felett ítéletet mondani lehessen: mindazonáltal constatálnunk kell, hogy a mult év december óta az uradalom élen álló intézőség a bizottság tagjaira oly benyomást tett, mely jobb jövő iránti reményre jogosít: a gazdaság vezetésében való közvetlen részvétel, a minden napi teendők beosztása, s a végzett napi munkák számbavétele, az uradalom bel- és külügyeiben való tájékozottság, továbbá a kinalkozó előnyöknek az uradalom érdekében való kihasználása mind oly jelenségek, melyek a gazdaság egyéb intesivebb dolgaiban való helyes ténykedés az utáni sikereire engednek következtetni. Többek között elismerésre méltó intézkedése az intézőségnek az, hogy a feles legelők értékesítését, addig is, mig az uradalmi marha állomány azokat igénybe venné mult évi javaslatunkhoz képest életbe léptette, 1600 frt tiszta jövedelmet biztosítván ez által

az uradalomnak. Azon kívül ezernél több napszámmal szaporította a munkaeerőt, részint a résziben kiadott kaszáloknál és törökbuza földeknél, részint rözse és hulladéckfa értékesítéséncél, a nélkül, hogy az uradalomnak különös áldozatába került volna. Végül

10. a felügyelő bizottságnak nem állhat érdekében, eddigi hivatáskörét továbbra is megtartani, vagy az igazgatótanács kormányzati jogait bármely irányban praecoccupálni; azonban nem zárkozhatik el, a katolikus alapítványok jövőjének érdekében, azon szükség parancsolta ajánlatnak kifejezést adni: miszerint az igazgatótanács találjon eszközt és módot arra nézve, hogy egy talán kibővitendő felügyelő bizottság körülrít hatáskörrel állandósíttatván, megtisztelő bizalmi állásának megfelelően egész odaadással és az ügy iránti buzgalommal nemcsak ellenőrző, de egyszersmind fölvilágosító és utbaigazító ajánlataival az ügynek szolgálatjára lehessen. És ezzel jelentésünket befejezván, utóbbit azon tiszteletteljes kijelentéssel kívánjuk a méltóságos igazgatótanács elé juttatni, miszerint a legönzletlenebbakarát és a legjobb meggyőződés vezéreltek ahelyszínen tapasztaltak elbírálásában és előterjesztésében. Bőségesen kárpótolva éreznők magunkat a szerény öntudat által, ha sikerült legyen bár egy lépéssel közelebb jutni azon ideál megvalósításához, mely az erdélyi részekben egyetlen és történelmi nevezetességű radnóthi uradalomnak kell, hogy ezéját képezze.

Ezek után mely tiszteletünk és hódolatunk kifejezése mellett maradtunk, Radnóthon, 1889. június hó 5-én. A méltóságos igazgatótanácsnak — gróf Haller Jenő ur időközbeni lemondása okából alá nem irni nyilatkozván, jelen előterjesztés csak általunk iratott alá — Alázatos szolgál: Beteg Ferenc sk. Kovács Ferenc sk. apát-plébános, bizottsági tagok.

A bizottság nagybecsű jelentésében foglalt javaslatokat f. é. július 13-án tartott ülésünkben tárgyalván, azokat elfogadtuk, s magának a jelentésnek egyik másolati példányát püspök úr ó nagyméltóságának, másik másolati példányát pedig, mihez tartás végett, a radnóthi intézőnek utasításokkal küldöttük meg.

Az igazgató tanács Gr. Haller Jenő helyett Ugron Gábornak bizta meg; a kiküldött bizottság javaslatát a jöszög intézőnek utasításképp adta ki, a melyek a javaslatokkal mindenben meg egyezvén, azok közlését mellőzhetőnek tartjuk.

A radnóthi uradalom 1888. évi tiszta jövedelmének sommás kimutatása.

I. Bevétel.

1. Bevetetett készpénzben 1888. év javára összesen 50177 frt 8 kr.

2. Az 1888. évről 1889. évre értékesítelenül átfött piaczi termények átlagos értéke tesz 22989 frt 94 kr.

Összes bevétel 73167 frt 2 kr.

II. Kiadás.

1. Készpénzben kiadás a folyó költségekre 1888. év terhére 42305 frt.

2. Az 1888. évről 1889. évre átfött tartozások összege tesz 3164 frt.

Összes kiadás 45469 frt.

Levonva a bevételből a kiadást, mutatkozik pénztári maradék, mint jövedelmi fölösleg 27698 frt 2 kr.

Ezen pénztári maradék mint jövedelmi fölösleghez hozzáadandó a kiadások összegében befoglaltató beruházások összege, nevezetesen: az új istálló és malaczoztató építési költsége 6307 frt.

Az 1888. évben beszerzett új gazdasági gépek és eszközök árában kifejtett összeg 1851 forint.

E szerint az 1888. évi tiszta jövedelem 35856 forint 2 krajár. Ezután közölve van a jószágintézőnek jelentése intézkedéseiről, a melyek mind az uradalom javára voltak.

— A 15-ös bizottság jelentése.

D) A jelentés IX-ik pontja a radnóthi uradalom ügyével foglalkozik és teljertalmulag közli a felügyelő bizottságnak az uradalom gazdasági állapotát kimerítően előterjesztő jelentését.

Nem zárkozhatunk el első sorban annak megemléstéséről, hogy az 1888-iki tiszta jövedelmet feltüntető kimutatás szerinti évi jövedelem annál kevésbé tekinthető kielégítőnek, mert a múlt évi különösen a magtermésre nézve, mely a radnóthi uradalom gazdasági főágát képezi, általánosan kedvező gazdasági viszonyok között, a fennforgott kezdetleges gazdálkodási módszer mellett is, nagyobb eredmény lett volna várható.

Azonban van a felügyelő bizottság jelentéséből, mint az intézőnek 10 havi működését felőlelő előterjesztéséből arról győződöttünk meg, hogy az uradalom gazdasági ügyeinek vezetése és intézésében mutatkozó szakszerűség, az egyes gazdasági ágazatok összehangzóbb felkarolása és hasznosítása s általában a gazdasági viszonyokra nézve bizonyos rendezetebb állapotok kezdeményezése folytán jobb jövőnek nézünk elébe s remélhetőleg már a folyó, általánosan kedvezőtlennek mondható, gazdasági év eredményében is javulás fog mutatkozni.

A felügyelő bizottság azon előterjesztését illetőleg, mely hatáskörének kibővítése és államosítására vonatkozik, teljesen osztjuk az igazgatótanács azon álláspontját, melynek fogva a bizottságot, mely feladatának elismerésre méltó buzgalommal felelt és felel meg, eddigi véleményező és javaslattevő szakbizottsági hatáskörében kívánja megtartani és nézetünk szerint a hatáskör esetleges kibővítése a mint egyfelől az intézkedésekben egyöntetűséget veszélyeztetné, addig másfelől a közvetlen intézkedésre hivatott alkalmazottak felelősségének főleg erkölcsi súlyát gyengíthetné.

Ezek után a jelentés ezen pontját tudomásul vételre ajánljuk,

— Tudomásul vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének X. pontja a földterhermentesítési kötvények conversiójáról, a mint következik.

Földterhermentesítési kötvények conversioja.

Az erdélyi rom. kath. 8 alap tulajdonában levő 5°/₁₀₀ erdélyi földterhermentesítési kötvényeinek conversioja 4°/₁₀₀ hasonnemű kötvényekre az 1888. évi XXXII. törvényezikk értelmében megtörtént. Az eredményt következő részletekben tüntetjük föl.

a) A betűs kötvények. Az alapok kaptak 373,300 forint névért. 5°/₁₀₀ A betűs földterherment. kötvény helyett 439,000 forint névért. 4°/₁₀₀. A betűs hason kötvényt, mihez 703 forint 77 krajár kiegyenlítő készpénz járult még s így, mivel az eddigi kamat 18,226 forint 37 krajár volt, a mostani pedig 17,560 forint, a kamatvesztéség évenként 666 forint 37 krajár.

b) Szelvényes kötvények. E nemű kötvényekben összesen 102,550 forint névért, 5°/₁₀₀ földterherment. kötvény helyett

kaptak az alapok 120,500 forint névért. 4°/₁₀₀-os kötvényt 312 forint 13 krajár kiegyenlítő készpénzzel; mivel pedig 4820 forint, az évi kamatvesztéség 186 forint 95 krajár.

c) Összevéve a kettőt, jelenleg van az alapoknak 4°/₁₀₀-os földterherment. kötvényekben 559,500 forint névért. vagyona 22,380 forint évi kamatjövedelemmel, mi az eddigiehez képest 83,650 forint tőke gyarapodás mellett évi 853 forint 32 krajár kamatvesztéséggel jár.

Ezen Conversio tehát jelenleg jövedelemben ugyan esőkentést okozott, de azon esetben, ha a papírok mostani börzei értéke a névérték-felé fog közeledni, vagy idővel névérték szerint kisorsoltatni, valódi tőkegyarapodást idézend elő.

— A 15-ös bizottság a jelentés ezen pontját tudomásvételre ajánlja.

— Tudomásul vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének XI. pontja az alapok és uradalmak költségvetései és zárszámadásairól, a mint következik.

Az alapok és uradalmak költségvetései és zárszámadásai.

Az alapok és uradalmak költségvetéseinek és zárszámadásainak megvizsgálására Dr. Salzbauer János, Benel János, Kremnitzky Amand és Istvánffy József személyében külön bizottság alakított.

Ezen bizottság jelen évben is az eléje terjesztett költségvetéseket és zárszámadásokat megvizsgálván, az eredményről jelentését beadta, melyet van szerencsénk tiszteletteljesen ezenel az alább következőkben bemutatni.

Mélyen tisztelt Statusgyűlés!

Az erdélyi rom. kath. alapok és uradalmak 1890-dik évi költségvetései és az 1887-dik évi zárszámadásai megvizsgálására méltóztatott a mélyen tisztelt Statusgyűlés az 1888-dik évi tanácskozása alkalmából felvett jegyzőkönyve XXXIII. b) pontja szerint alakított bizottság tagjaival dr. Salzbauer Jánost, Benel Jánost, Istvánffy Józsefet és Kremnitzky Amandot kiküldeni.

Alólrirtak a bizottság nevében ezen igen tisztelt megbízásból kifolyólag a következő tiszteletteljes jelentésüket teszik meg:

I. Az erd. rom. kath. vallásalapnak jövő 1890-dik évi költség-előirányzata a költségvetésben kitüntetett tétel számokkal elfogadhatónak találtatott; e szerint a valódi bevételek 1890-dik évi előirányzata 48,084 forint bevétellel és egyenlő kiadással megállapítható.

II. A tanulmányi alap 1890-dik évi költségvetése 86,252 forint bevétellel, 85,408 forint kiadással, 844 forint jövedelmi többlettel elfogadásra ajánlatik.

III. Az ösztöndíj-alap valódi rendes bevételeinek előirányzata 1890-dik évre 42,460 frttal, kiadásainak 42,371 frttal, s 89 forint jövedelmi többlettel elfogadható.

IV. Az elemi iskola-alap 1890-dik évi költségvetése 19,276 forint bevétellel, 18,773 forint kiadással és 503 forint jövedelmi többlettel szintén elfogadható.

V. Az erdélyi rom. kath. árvaház-alap 1890-dik évi költségvetése 34,305 forint bevétellel, 32,303 forint kiadással és 2002 forint jövedelmi többlettel elfogadható.

VI. Az erd. rom. kath. elemi iskolai tanítók nyugdíj-alapjának 1890-dik évi költségvetése 8587 forint bevétellel, 3789

forint kiadással, és 4798 forint jövedelmi többlettel elfogadható.

VII. Az erd. róm. kath. gymnasiumi és tanító-képezdei tanárok nyugdíj-alapjának 1890-dik évi költségvetése 8749 forint bevétellel, 5414 forint kiadással és 3335 forint jövedelmi többlettel elfogadható.

VIII. A hídvégi gróf. Nemes Ábrahám-féle róm. kath. ideiglenes ösztöndíj-alap 1890. évi költségvetése 1186 forint bevétellel, 630 forint kiadással, és 556 frt jövedelmi többlettel elfogadható.

IX. A Kolozsmonosti uradalom költségvetése:

a) Gazdasági ág.

Haszonbérlet ágát képezvén az 1890-dik évre javaslatba hozott 61,633 forint fedezet, 33,419 forint szükséglettel szemben mutatkozó 28,214 forint felesleggel elfogadásra ajánlatik.

b) Erdészeti ág.

Az 1890-dik évre előirányzott 23,809 frt fedezet, 13,699 forint szükséglettel szemben mutatkozó 10,110 (nem 10,101) forint felesleggel elfogadható.

c) Ösztöndíj ág.

Az 1890-dik évre előirányzott 5690 frt fedezet, 1263 forint szükséglettel szemben mutatkozó 4427 frt felesleggel elfogadhatónak véleményeztetik.

X. A nagyalmási uradalom költségvetése:

a) Gazdasági ág.

Az 1890-dik évre javaslatba hozott 16,344 forint fedezet, 5,309 frt szükséglettel szemben mutatkozó 11,035 felesleggel elfogadható.

b) Erdészeti ág.

Az 1890-dik évre előirányzott 5,676 forint fedezet 3,544 forint szükséglettel szemben mutatkozó 2,132 forint felesleggel elfogadhatónak találhatik.

XI. A radnóthi uradalom költségvetése:

Az 1890-dik évre javaslatba hozott 111,266 forint fedezet, 69,032 forint szükséglet mellett mutatkozó 42,234 forint felesleggel elfogadható.

Az 1887-dik évi zárszámadási kivonatok azon tiszteletteljes megjegyzéssel terjesztetnek fel, hogy a fenn idézett nyolcz alap közül:

a tanulmányi-alap	6811.69 ₅
az elemi iskola-alap	3397. 6 ₅
az árvaház alap	1735.26 ₅
az elemi iskola tanítói nyugdíj-alap	4969.20 ₅
a gymnasiumi és tanítóképezdei ny.-al.	6483.64
a grf. Nemes Ábrahám ösztöndíj-alap	795.29

Összesen . . . . . 24,192.16 vagyon szaporodást, — ellenben a val.-alap 4646.65₅

az ösztöndíj-alap 6564.99₅

Összesen . . . . . 11,211.65 apadást,

együttvéve . . . . . 12,980.51 gyarapodást tüntetnek fel. — Egybehasonlítva ezen

összeget az 1886-dik évi zárszámadásban kimutatott . . . . . 69,560.87₅ gyarapodással mutatkozik . . . . . 56,580.36₅ csekélyebb növekvés, minék oka az, hogy 1886-ban nemesak tetemes összegek takarítottak meg, hanem az állam-kötvények conversiójából még nagyobb összegek is folytak be, — holott az 1887-dik évi 12,980 forint 51 kr. gyarapodás egyedül a megtakarított összegekből eredt.

Az 1887-dik évi zárszámadás 2-dik rovatához tartozó melléklet 5-ik pontja alatt a kolozsmonostori hídvámért mint csekélyv hátrálék nyilvántartott 10,556.44⁵ krajczár törlésre ajánlatik, mert a kormány által saját hatalmi körében megszüntetett vámszedési jog visszaszerzése törvényes uton nem volt eszközölhető s most már csak a közbejött elévülés indokából sem érvényesíthető.

Megjegyezni kívánjuk, hogy a radnóthi 1887-dik évi gazdasági és pénzszámadások 1888 szeptember havában, — a kolozsmonostori uradalmiak 1889 február 12-én küldettek be, ez okból az ezen számadásokra vonatkozó zárszámadások sem készülhettek el a vallás- és közoktatás miniszteri számvevőség-nél a kellő időben; — ebből kifolyólag szigorúan meghagyandó lenne az illető intézőségeknek, hogy az évi számadásokat a reá következő év február végéig felelősség terhe alatt küldjék be az igazgató-tanácshoz, — akkor kellő időben készítheti meg említett miniszteri számvevőség is a zárszámadásokat, melyek az 1887-dik évről a mostani késedelmes eljárásnál fogva még onnan le nem érkeztek, de az előbb moadtott oknál fogva az ideig le sem érkezhetek.

Említettük az 1888. évi szeptember 11-én kelt jelentésünkben, hogy egy vagyon kezelése felett csak ugy lehetséges határozott ítéletet mondani, ha annak részletes adatai a bíráló előtt fekszenek, kérve ezen adatok jóval korábbi kézreboasztatását!

Mondottuk, hogy nem elégséges a zárszámadások végeredményét az előirányzott összegekkel egybehasonlítani, és szükségesnek jeleztük még az egyes rovatok és azon részlete zéseinek megbírálását is, mely nélkül nem tudható, vajjon az előirányzatban nem vétettek-e fel oly bevételek, melyek előre láthatólag a pénztárt gyarapítani nem fogják.

Jeleztük annak szükséges voltát is, hogy az épületek, leltári tárgyak, üzleti anyagok és az állat-állomány értékének kimutatása is esatoltassék az évi számadásokhoz, mely nélkül a vagyon szaporodása vagy apadása meg nem állapítható.

Mint hogy a felsorolt kívánalmak most sem teljesültek, teljes tisztelettel kéretik a mélyen tisztelt statusgyűlés, méltóztassék elrendelni, hogy az alantas intézőségek által a leltárak és anyagszámadásokban kitüntetett végeredményeknél az egyes tárgyak beszártéke is mutattassék ki, hogy a szerint megbíráható lehessen az év végével fenmaradó vagyon, valódi értéke.

Kolozsvárt, 1889. szeptember 11-én.

Benei János, m. k. Dr. Salzbaue r János, m. k. Madéfalvi Istvánffy József.

Kivonat az erdélyi püspökmegyei róm. kath. Status tulajdonát képező alapoknak 1887-ik évi zárszámadásaiból.

I. Vallás-Alap: 804,410 frt 4¹/₂ kr. II. Tanulmányialap 1,392,167 frt 2¹/₂ kr. III. Ösztöndíj alap: 894,548 frt 33 kr. IV. Teréz-árvaház alap: 381,883 frt 40 kr. V. Elemi iskola-alap: 145,340 frt 77 kr. VI. Elemi iskolai tanítói nyugdíj alap: 146,267 frt 50¹/₂ kr. VII. Gymnasiumi és tanító képezdei tanári nyugdíj-alap: 81,294 frt 10 kr. VIII. Gr. Nemes-féle ideiglenes ösztöndíj alapítvány: 23,371 frt 80¹/₂ kr. Főösszeg: 3,869,282 frt 98 kr.

— A 15-ös bizottság jelentése.

L) A jelentés XI-ik pontja az alapok és uradalmak költségvetései és zárszámadásai megvizsgálására kiküldött bizottság előterjesztéseit tartalmazza, melyet mint közvetlen ki-

küldött statusgyűlési bizottsági munkát, tárgyalás alá venni magunkat hivatottaknak nem éreztük.

— Az alapok és uradalmak költségvetéseit és zárszámadásait felülvizsgáló bizottság azon ajánlatára, hogy a kolosmonostori hidvámért eddig mint eselekvő hátrálék nyilvántartott 10,556 frt 44 $\frac{5}{10}$ kr. töröltessék, Bíró Béla felvilágosításképen előadja, hogy az uradalom 1848. előtt száraz hidvámot szedett, de azután ez megszüntetett; az uradalom megkísérelte annak visszanyerését, de az nem sikerült: az 1871-ben ezen ügyben kiküldött bizottság is azt jelentette, hogy lehetetlen ezen jogot visszanyerni s azért a pert is megszüntette; azért maga előadó is azon véleményben van, hogy ezen összeg, mint felhajtathatlan és különben is már elévült kövétel a tanulmányi alaphoz törlendő.

— A jelentések tudomásul vétetnek, és a 10,556 frt 44 $\frac{5}{10}$ kr. a tanulmányi alaphoz töröltetik.

— Ugron G. felvilágosítást kér a most folyamatban levő kolosmonostori fegyelmi vizsgálat ügyében.

— Bíró Béla előadja, hogy egy bizottság van kiküldve az egész számvitel átvizsgálására: kitűnt már, hogy Luttich ellenőr 1884-től mostanig 5329 frtot sikkasztott elokmányok és könyvek hamisításával. Az ellenőr és gondnok ellen megvan indítva a fegyelmi vizsgálat, óvadékai is le vannak foglalva, úgy, hogy a statusra legrosszabb esetben ezer frtot alig túlhaladó veszteség fog háromlani.

— Tudomásul véteti.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének XII. XIII. pontja a gymnásiumokról.

Gymnasiumaink 1888/9. tanévi eredménye általában.

Az erdélyi róm. kath. status által föntartott és vezetett gymnasiumok a lefolyt tanévben is a tanügy fontosságának megfelelő élénk tevékenység színhelyei voltak. A rendes foglalatosságon kívül a tanártestületeknek egy a középiskolai oktatás menetére és eredményére is igen nagy befolyással bíró feladatot kellett megoldani az ugynevezett állandó tanmenet kidolgozásával, melynek végleges megállapítása esetén az eddigi módszertani értekezletek szerfelett terhelő és igen terjedelmes munkája szűkebb körre fog szoríthatni s így a tanítás állandó irány medrében haladva egyes tanárok is több idővel fognak rendelkezni a tananyag feldolgozására s nagyobb önállósággal tudják kifejtetni szellemi tevékenységüket a serdtől ifjúság alapos kiképzése érdekében.

Az igazgatók különben fölterjesztvén a tanártestületek működéséről s a tanuló ifjúság előhaladásáról szóló zárjelentéseiket, ezek áttanulmányozása folytán meggyőződünk, hogy az 1888—9. tanévi eredmény általában véve kielégítőnek mondható, a meunyiben az összes gymnasiumoknál beirt 1552 tanuló közül év végén vizsgázott 1449 tanuló, ezek közt teljes sikerrel végezett 1108 tanuló, javító vizsgálatlalt sikerhez jutlat az 1889—90. tanév elején 151, és csupán 190 vesztette el több tárgyból bukás miatt az évet, s ezek is legnagyobb részt az alsó két osztály tanulói.

Mivel azonban a tanügyi igények emelkedéséhez képest a dolog természetéből kifolyólag az eredménynek is kedvező irányban emelkedni kell, a zárjelentésekre adott válaszban azon reménytünket fejeztük ki, hogy a tanártestületek buzgó

fáradozásának, melyet a multa nézve méltányló elismeréssel emeltünk ki, sikerülni fog a kétségkívül nehéz, de szép feladat minél tökéletesebb megoldása által a közepoktatás sikerét az erdélyi részekben a status méltóságának és tekintélyének megfelelőleg biztosítani s ez által ezen fontos kulturális és jó irányu nevelési ügynek jelentékeny szolgálatot tenni.

Személyi változások s más fontosabb mozzanatok egyes gymnasiumoknál.

Az egyes gymnasiumoknál részint a tanárszemélyzetben, részint a helyi viszonyok szerinti alakulások lefolyásában, részint magában a tanítási eljárásban stb. sok oly változás és mozzanat merült föl, mely az általános elbirálást könnyíti, s különben is érdekel birt, miért ezeket is jelen jelentésünk keretébe fölveendőnek ítéljük.

— A 15-ös bizottság jelentése.

M) A jelentésnek a gymnasiumok 1888/9. tanévi eredményeit és az egyes gymnasiumoknál előfordult személyi változások és más fontosabb mozzanatokot feltűntető XII. és XIII-ik pontjait tudomásvételre ajánljuk.

— Ugron G. felvilágosítást kér a sz. udvarhelyi gymnasium építési ügyében.

— Bíró Béla előadja, hogy az igazgató-tanács felhatalmaztatott, miszerint tervezetet és költségvetést készítsen. Mint-hogy a mostani telek a czélra alkalmatlannak találtatott, felhatalmazást kapott az igazgatótanács más helyiség szerzésére. E helyiség már ki van szemelve s igen alkalmasnak vélik. A telek kiválasztása minden esetre sok gondot igényelt s míg megelégedésre való hely találtatott, sok idő telt el. Továbbá az uradalmi mérnök hosszasan dolgozott a terven s rendkívül nagyszabású épületet tervezett, úgy, hogy az első terv szerint ezen épület 80,000 frtba került volna. Az igazgató-tanács ezt tulságosan költségesnek találta s újabb utasítást adott a mérnöknek, ki új tervet készítve, ennek számítása szerint az épület 71,000 frtba került volna, a mit szintén költségesnek talált az igazgató-tanács s újabb utasítást adott ki, mely szerint az épület oly méretűre tervezessék, hogy minden tanulóra 1.10 m² méter terület jusson. E terv már elkészített s már tárgyalás alatt van esetleg december végeig az építkezés ki is lesz adható.

— Ugron Gábor ezen előterjesztés tudásul vétele után s ennek kapcsán indítványozza, hogy az igazgató-tanács utasítsa, miszerint az új gymnasium felépítése után használatlanul maradó mostani gymnasiumi épület értékesítéséről gondoskodják bérbe adva katonai vagy városi célokra vagy leánynevelőnek.

Ezzel kapcsolatosan szól még arról, hogy a marosvásárhelyi gymnasium, mint hat osztályból álló iskola, nem felel meg a követelményeknek. Óhajtja, hogy e gymnasium nyolcz osztályúvá egészítsék ki s minthogy tudása szerint a minoriták ily czélzattal át akarják venni. — az igazgatótanács hatalmaztassék fel, hogy a minoritarend főnökével kezdje meg erre nézve a tárgyalásokat s tegyen róla javaslatot. A mostani gymnasium jó lenne leánynevelőnek s helyette a minoriták telkén lehetne egy a kor színvonalán álló gymnasiumot állítani.

— Kovács Ferenc szerint a marosvásárhelyi gymnasiumnak önérből nyolcz osztályúvá való emelése, a minoritáknak

való átadás kikerülésével is, csak idő kérdése. Ha a gymnasiumnak Keese-féle alapítványa rendelkezésre bocsátatik, a mi 20 esztendő múlva 50000 frt lesz, az iskola nyolcz osztályúvá lesz kiegészíthető. Elismeri, hogy a gymnasium mostani helyisége s a berendezés nem felel meg a követelményeknek, de a minoritáknak nem adná által, mert azon testületet, melynek kezében a gymnasium most van, nem akarja megbolygatni. A gymnasium folytonosan emelkedik, egészséges szellem uralkodik falai között, a szülők a legnagyobb örömmel adják oda gyermekeiket s alig győzi befogadni a tanulókat és ez az illető tanárok és igazgató érdeme, kiknek vezetése alatt most az iskola áll. (Lelkes éljenés.) Ha a minorita-rend azon feltétellel lépne alkuba, hogy egy-két tanárral gazdagítsa az iskolát, abba beleegyezék, de hogy egészen átadassék a rendnek, azt semmi szín alatt sem fogadja el. Hiszi, hogy eljön az az idő, mikor a tanulmányi alap jobb karban lesz, vagy a Keese-féle alapítványa a marosvásárhelyi gymnasium tulajdonába jut s akkor első kötelességül fog tekintetni azon rég táplált ohaj megvalósítása, hogy a gymnasium nyolcz osztályúvá egészíttessék ki. Ugron ajánlatát nem véli elfogadhatónak. (Helyeslés.)

— Ugron G. szegénynek tartja ilyen gymnasiumnak a fentartását s a kibontakozásra rokon és ellenszenv nélkül minden módot felkeresendőnek tart. A nagy vagyonu minorita rend, a mely a tanítást vallja szakmájának, nem azért van, hogy semmit se csináljon egyebet, mint csupán csak a kantai iskolát lássa el. Utat kell nekik nyitani a munkálkodásra. A kath. tanító rendek iskolái mind kedvező eredményt mutatnak fel. Be kell várni a tanácskozás eredményét s akkor dönteni, de nem helyes előre apodiktice kimondani, hogy a minoriták nem kellene. Jobb, ha ők 3—4 tanárral is segítenek, mint az államtól kérní segílyt, a mibe ő semmiképen sem tudna beleegyezni.

— Karácson Márton tanuja volt, hogy a minoriták tartományfőnöke a legdurvábban elutasított minden ajánlatot; az ő tudása szerint a minoriták nem hajlandók az erdélyegyházmegye érdekeiért semmi áldozatot hozni, s nyíltan is hirdetik, hogy ők semmivel sem tartoznak az egyházmegyének.

— Berzenczey I. nem tartja czélszerűeknek a esonka intézeteket; szerinte a 20 évi várakozás reményében nem lehet megnyugodni, hanem addig tenni kell; ajánlja, hogy még egyszer próbáljuk meg a minoritákkal a tárgyalást.

— Kovács F. megjegyzi, hogy itt nem reményről van szó, hanem valóságról, mert 20 esztendő múlva a Keese-féle 50000 frt alapítvány bizonyosan rendelkezésére bocsátatik a gymnasiumnak. A minoritákkal nem mindenféle tárgyalást és nem feltétlenül ellenez, mert azt elfogadja, hogy a minoriták a gymnasiumot egy-két tanárral kisegítésképen támogassák.

— Dr. Györfői Gy. helyesli Ugron indítványát, mert semmit sem ignorál, a mi iskoláink emelkedésére szolgál: az indítvány Kovács apát javaslatának nem prérindikál.

— Dr. Finály Henrik megjegyzi, hogy a kiegészítés megtörtént volna már, de nincs pénz, s kérdés, hogy ha a minoriták vagy valamelyik más szerzetes rend átveszi is a tanítást, az valj-e segítve pénzügyileg a statuson, mert tapasztalat szerint a szerzetes rendek nagyobb követelésekkel lépnek fel, mint az egyházmegyei papok vagy a világi tanárok.

— Biró Béla előadja, hogy az igazgató-tanácsnak szán-

déka az udvarhelyi régi gymnasiumnak értékesítése. Elfogadja azt, hogy a marosvásárhelyi gymnasiumot vagy ki kell egészíteni, vagy pedig eltörölni; de a kiegészítés módja kérdéses, mert az igazgató-tanácsnak utasítás van adva, hogy nem csak a marosvásárhelyit, de valamennyi gymnasiumot rendezzen és szervezzen; vagy valamennyit az államiakkal egy színvonalra kell emelni, vagy számukban redukálni; de a redukálásnak nem barátja, mert a kultur intézményeket nem kevesbiteni kell, hanem a meglévőket fejleszteni. A 15-ös bizottságnak van egy véleménye, a mely az igazgató-tanácsot utasítatni kéri, hogy a miben a tanügy terén még nem intézkedett, a szükségésekről terjesszen a statusgyűlés elé javaslatot. Ajánlja, hogy Ugron indítványa ezen általános utasításhoz esatoltassék.

— Dr. Mohay S. ismerteti a 15-ös bizottság véleményét; azt hiszi, hogy Ugron indítványa igen becses anyag lesz a gymnasiumok általános szervezésénél, és azért ő is kéri, hogy az esatoltassék a 15-ös bizottság véleményéhez.

— Ugron G. az ajánlatot elfogadja, de csupán csak alkalomból.

— Dr. Györfői Gy. ellentmond Ugronnak, ő az általános szervezésnél az irányelvek megállapítását a tanári fizetés megállapításától teszi függővé.

— Biró Béla ajánlja a 15-ös bizottság véleményét Ugron indítványával.

— Elfogadatik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató-tanács jelentésének XIV. pontja a brassói gymnasium magánalapjának átvételéről, a mint következik.

A brassói gymnasium magánalapjának átvétele.

A brassói főgymnasiumnak — mióta főgymnasium lett — két ura volt. Egyik a brassói róm. kath. hitközség, mely 5 tanárt látott el fizetéssel; másik az erdélyi róm. kath. tanulmányi alap, mely a többi tanárok fizetését hordozta s az intézet egyéb költségeit is fedezte.

Nem talál ezen intézetre az, hogy senki sem szolgálhat két urnak, de mégis annyi bizonyos, hogy a kétágu főnökség miatt az intézetben nem lehetett azon tetterős működést meghonosítani, mely egységes vezetés s egyöntetű kormányzati eljárás következménye szokott lenni. Ezenkívül az a baj is kezdette zsbbasztani az intézet életereit, a tanártestület tagjait, hogy míg a tanulmányi alap az általa fizetett tanárok javadalmazását a szervezeti szabályok szerint s a megállapított rendszerhez képest emelni tudta s emelte is, a hitközség anyagi erő hiányában nem tudott e tekintetben lépést tartani.

Mindezeket fontolgatva s az erdélyi hazarész ezen végpontján a nemzeti művelődésnek s a status által képviselt catholicismus ügyének is szolgálatot kívánván tenni, elhatároztuk, hogy brassói gymnasiumunkat e fontos ponton megerősítjük, versenyképessé tesszük s első sorban egy a kor igényeinek és a tanügyi követelményeknek megfelelő gymnasiumi épületet emelünk, azt kellően berendezzük, s a tanárok javadalmazását is oly színvonalra emeljük föl, hogy a brassói tanári állás nemes verseny tárgyát képezze s az esetlegesen ide áthelyezett tanárok ezen tényét előléptetésnek tekintsék.

Ezen fűdvös törekvésünk gyámolítása végett a magas kormányhoz fordulunk az ugynevezett államsegélyért, kérvén az

uj gymnasium fölépítésére 40 ezer forintot egyszersmindenkorra visszatérítés nélkül s 40 ezer frt törlesztési kölesönt a magyarországi tanulmányi alapból és évi 8 ezer frt állandó segélyt tanári fizetésekre s fenntartási költségekre.

Jóllehet ezen kérésünket kimerítően indokoltunk s a hazafias ezél és nemzeti törekvés legfőbb indokával is támogatjuk, a magas kormánytól többször ismételt kérés után is azon megszorító választ nyertük, hogy még most sem határozhatja meg azon időpontot, midőn a 8 ezer frt államsegélyt folyósíthatja, de már most kijelentette, hogy az igazgató tanács azon kérését, hogy építkezésre az állampénztárból 40 ezer frt s kölesönképpen a tanulmányi alapból 40 ezer frt utalványoztassék, nem teljesítheti.

Mintán a nagymélt. vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium a brassói gymnasium felépítése és gyökeres rendezése által elérni szándékolta üdvös culturalis ezélünkben egészen magunkra hagyott s a nemzeti ügy fölkarolásával az ország javára irányzott fáradozásunkban nem segített, holott az intézet hiányaira a fötanhatóság figyelmét épen a magas miniszterium szokta ismételtelen felhívni, abban állapodtunk meg, hogy a brassói gymnasium ügyének rendezését a tanulmányi alap erején megkísérljük s első sorban a két tulajdonosi viszony megszüntetése végett a gymnasium magánalapját a brassói hitközségtől átvesszük a tanulmányi alap javára s az összes tanárok fizetését s az intézet föntartásának költ. ségeit a nevezett alap terhére rendszeresítjük.

A hitközség erről értesítetvén s a magánalap átadására fölkérte, erre bizonyos föltételek mellett hajlandónak is nyilatkozott s a maga kebeléből egy háromtagu bizottságot küldött ki az átadás és átvétel módozatának s föltételeinek megállapítására s az egyezés megkötésére, fölkérvén igazgatótanácsunkat is egy három tagu bizottságnak hasonló ezélből kiküldésére, mi meg is történt.

Az igazgatótanács bizottság Brassóba kiszállván, a hitközségi bizottsággal folytatott ízetes tárgyalás után a hitközség és tanulmányi alap közti egyezséget jóváhagyásunk föntartása mellett megkötötte s igazgatótanácsunk azt f. évi szept. 7-én tartott rendkívüli ülésében elfogadta.

Bővebb tájékozódás végett van szerencsénk ezen ügyre vonatkozólag következő megjegyzéseket tenni és felvilágosításokat adni:

a) Az egyezmény szerint a brassói r. kath. hitközség a főgymnasiumot és annak egész alap-vagyonát a r. kath. tanulmányi-alapnak átengedi és ezen gymnasiumra és vagyonra vonatkozó jogáról lemond.

b) Az átengedett vagyonnak legértékesebb tárgyát képezi a brassói 559. számú telekjegyzőkönyvben A + 1 r. szám 5694 helyrajzi szám alatt fekvő kétemeles bérház, mely csak nem egészen új épület a város legszebb utczájában, a főter közelében, nagykiterjedésű és nagyon értékes telken fekszik, 37 lakosztályból és 4 utczai boltból áll.

Ezen bérház értéke a bérjüvedelmi átlag alapján 60.000 forinttal vétetett számításba, de a legnagyobb valószínűség szerint, ezen érték még nagyobb összeget képvisel, nem csak a mostani lakberek emelkedése miatt, hanem főleg azon okból, mivel ezen bérház a pénzügyi hatóságok elhelyezésére az állam részére könnyen eladhatónak jeleztetett.

Mint hogy azonban a telek, melyre ezen bérház a hitközség által építettet, a r. kath. plébános javadalmához tartozik

és a mindenkori plébános jüvedelmeinek gyarapítására szolgál, minélfogva a gymnasiumi alap, habár csak a jog elismerése indokából, évenként 100 forintot a plébánosnak fizetni köteles volt, a bérháznak és azzal együtt a teleknek teljes tulajdonjoggal való megszerezhetése végett elkerülhetetlen volt a telket megváltani.

Ezen telekmegváltás képezte az egyezkedés legnehezebb pontját, mely hosszabb és beható alkudozások után oly módon nyert megoldást, hogy a telekért a r. kath. plébános részére az egyház községpénztárába 8000 forint váltásig fizettesék. E szerint tehát az egész házastelek értéke 52.000 frt készpénzben vehető számításba. Ezen kívül készpénzben, érterpapírokban és magány kötelezvényekben összesen 17.408 frt 71 kr. együtt tehát 68.408 frt 71 kr. értéket képvisel azon vagyon, mely a hitközség által a tanulmányi-alapnak átengedtetik. Ebből a fizetendő 8000 forint már levonotván, 69.408 frt 71 kr. marad fenn mint a brassói főgymnasium föntartására szolgáló tiszta alap-vagyon.

Tekintetbe véve, hogy a tanulmányi-alap a brassói főgymnasium föntartásához eddig is hozzájárult, — továbbá, hogy a száz nemzeti egyetem által évenként fizetett és remélhetőleg még felemelhető 500 frt járulék és Brassó városa által évenként adni szokott tűzifa járandóság is átadatik, a főgymnasium jövő fenntartásával a tanulmányi-alapra nehezdedő, tehát alig számbavehetőleg fog nagyobbodni.

c) A bizottságnak az is feladatul jelöltetvén ki, hogy indokolt előterjesztés legyen, hogy addig is, míg az új építkezés eszközölhető, s a gymnasium ügye teljesen rendezhető lesz egyelőre minő intézkedések volnának teendők, ez érdemben azon jelentést tette, hogy mintán a nyári nagy szünidő alatt a legszükségesebb javítások eszközöltettek, az épület elég jókarban van, s mintán a nyári torna-ter a tanulmányi-alap terhére berendeztetett, s az állami főreáliskola téli torna csarnokának évi 50 frt-ért használata remélhető, a brassói gymnasium új épületének felépítése egyelőre mellőzhető, addig t. i. míg a tanulmányi-alap vagyoni állása a már felezett és még fedezendő felszerelési és építkezési tetemes költségek megszüntetésével némileg megerősödik.

A bizottság még azon megjegyzést is tette, hogy ha a leányiskola, mely ugyanazon épületben — jóllehet egyik külön emeleti részen — van elhelyezve, paedagogiai szempontból is, onnan máshova helyzetetnék, például egy ezélből kibérleendő vagy esetleg kevesebb költséggel építendő házba, az esetben, a mostani gymnasiumi épületben annyi helyiség szabadulna fel, hogy ezélszerű átalakítással az új építkezést egészen fölöslegessé is tehetné.

— A 15-ös bizottság jelentése.

N) Ez ügy tárgyalásánál azonban a tanácskozáások folyamán azon megjegyzésre jutottunk, hogy gymnasiumaink tekintetében, ha azokat ezélszerint berendezni és a tanügy előhaladottabb kivánalmának megfelelőekké emelni kívánjuk, bizonyos általános irányelvek meghatározása egész területünkre kiterjedő bizonyos tervszerű megállapítás szükséges, hogy a feladatukkal, melyek reánk e téren várnak, egész terjedelmükben megismerkedve, rendszeresen eszközölhessük középiskolánk fejlesztését.

Bizottságunk már az 1886. évi statusgyűlés elé terjesztett jelentésében behatóan foglalkozott ezen kérdés megoldásának alapfeltételeivel s nevezetesen az igazgató tanácsot uta-

sittatni kérte a status vezetése alatti középiskolák fejlesztése és a növekedék berendezése tárgyában tervszerű javaslat készítésére s különösen arra, hogy tanulmány tárgyává tegye:

1. Mind fentartandók a jelenleg fennálló középiskolák?
2. Mikép lennének a fentartandó négy-hat osztályú középiskolák nyolcz osztályra kiegészíthetők?
3. Mikép lehetne a tanárok javadalmazását az állami tanárok javadalma mennyiségére felemelve rendszeresíteni?
4. Megjélölendők azon módoszatok, melyek mellett az államsegély igénybe veendő, és hogy minő mérvben és mely középiskoláknál lenne az indokoltabb?

5. Az erzsébetvárosi és szamosújvári városi középiskolákra vonatkozólag, ha ezen középiskolák a kath. status hatósága alatt megtartandók lesznek, részletezendő a status és a nevezett városok közötti jogviszony, és részletezendők különösen azon jogok és kötelezettségek, melyek a status vezetési és felügyeleti törvényszerű kötelessége érvényesíthetősége szükségessé.

6. Mikép lennének a főnövekedék berendezhetők a czéltől, hogy azok valóban nevelőintézetek legyenek? az élelmezés tiszta házi kezelésénél mikép rendeztessék be a kezelés és különösen az ellenőrzés?

7. Nem lenne ohajtható a tanulók mindnyájára a con-vietnais rendszer létesítése és mikép lenne ez valósítható?

A statusgyűlés XXVI-ik sz. alatt kelt határozatával a kérdéseket, melyek ugysis állandó tanulmány tárgyai, az igazgató tanácsnak továbbra is figyelmébe ajánlotta.

Ezóta három év telvén el, azt hisszük, hogy az igazgatótanács, mely előadó ur szóbeli felvilágosítása szerint a gymnasiumok ügyét mindig élénk figyelemmel kísérte, sőt az államsegélynek a brassai gymnasiumra nézve történt sürgetése az udvarhelyi gymnasium korszerű fejlesztése és a csiksomlyói internatus berendezésével, középiskoláink fejlesztésére irányuló buzgalmanak tényleges bizonyítékai szolgáltatva — állandó tanulmányaival már azon helyzetbe juthatott, hogy ama tervszerű javaslatot jövő évi jelentésének feladatai közé felvehetné.

És ezt annál ohajthatóbbnak tartjuk, mert e javaslat keretében véljük egyuttal czélszerűen megoldhatónak a közép iskolai tanári javadalmazás felemelésének kérdését, mi által a középiskolai tanárok tömeges kérvényei is talán kedvező elintéztést nyerhetnének.

— Elfogadtatik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének XV. pontja a helyettesítés díjazásáról.

— A jelentés ezen pontját a 15-ös bizottság elfogadásra ajánlja. — Elfogadtatik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének XVI. pontja a német nyelvről gymnasiumainkban, a mint következik.

A német nyelv gymnasiumainkban.

A nagyméltóságú vallás- és közokt. m. kir. minister ur ő nagyméltósága által a német nyelv tanításának eredményesebbé tételére vonatkozólag kiadott s igazgatótanácsunkkal a tankerületi kir. főigazgatók által közölt leiratot beható megfontolás alá revén, a tanártestületek meghallgatása után tör-

tént elhatározásunkról minister ur ő nagyméltóságát következő feliratban értesítettük:

„Nagyméltóságú Minister ur, kegyelmes urunk! A kolozsvári és nagyszombeni tankerületi főigazgatók nagyméltóságodnak mult évi december hó 17-én 48,629. sz. alatt kelt rendelete folytán igazgatótanácsunkat a német nyelv tanításának eredményesebbé tétele érdekében intézkedés tételére felkérvén, ezen tárgyban gymnasiumaink tanártestületeit meghallgatuk, s ezek véleményeinek tekintetbevételével történt megállapodásunkról a következőket van szerencsénk nagyméltóságodnak magas tudomására hozni. Az erdélyi róm. kath. státus és annak igazgatótanácsa önkormányzati joggyakorlatának megfelelőleg ragaszkodik ahoz, hogy a gymnasiumi tanítási módszer megállapítása felett az országos törvényekben megállított rendelkezés keretén belül szabadon határozhasson s ezért a fennemlített átiratokban foglalt magas rendelkezést azon állandó törekvésünkből kifolyólag kívánjuk érvényesíteni, melynél fogva autonóm hatáskörünkön belül is a magas kormányának czélszerű intézkedéseit támogatni a nemzeti cultura előmozdítása érdekében szükségesnek tartjuk, mert mi magunk is át vagyunk hatva annak szükséges volta felől, hogy a német nyelv tanítása helyesebb s gyakorlatibb alapokra fektetessék.

Ennél fogva — jóllehet régebben is elrendeltük — most ujából meg fogjuk rendelni gymnasiumaink tanártestületeinek, hogy a német nyelvi osztályzatnál a kellő szigorat alkalmazák s a tanításnál a gyakorlati eredményekre s igényekre főtekintettel legyenek s e czéltől a felsőbb osztályokban a német nyelvet a német órákon, nem ugyan mint tanyelvet, hanem lehetőség és czélszerűség szerint, mint magyarázasi, kérdészi és felelési nyelvet alkalmazzák. A menyiben azonban Nagyméltóságodnak fennemlített becses intézményében arra is utalás történik, hogy a német nyelvi tanórák is esetleg szaporitassanak: van szerencsénk tiszteletteljesen megjegyezni, hogy a többi tantárgyak rovására a szóban forgó német nyelv tanítására az eddigimél több órát engedélyezni nem tartjuk szükségesnek, hanem a fennebb vázolt intézkedések keresztülvitelétől várjuk a kellő eredményt.

Igazgató tanácsunk különben ugy van meggyőződve, hogy a német nyelvre vonatkozó tanterv s ahoz való utasítás nem felel meg a gyakorlati szükségnek.

Az egyfelől az erdélyrészi viszonyokhoz mérten, hol az ifjak, Brassót kivéve, német szót otthon alig hallanak, tulságosan magas igényű és sok előismeretet tételez fel, — más felől az irodalomtörténeti és költészeti mozzanatok szerfelett való előtérbe helyezése folytán nem annyira a gyakorlati szükség mint a klasszikus műveltség szempontjából látszik kiindulni, tehát a tantervnek és utasításnak gyakorlatiabbá tételét van szerencsénk Nagyméltóságodnak magas figyelmébe ajánlani, s egyszersmind arra is kérni, hogy alkalmas gyakorlati irányu tan- és olvasó könyvek megírásáról gondoskodni kegyeskedjék: ily módon véljük ezen mindenesetre nagy fontosságú kérdést a legezélszerűbben megoldhatni, melylyel szemben egyedüli ellenvetést a gymnasiumi oktatás concentratiója szempontjából lehetne tenni, de ez nézetünk szerint nem fog esorbát szenvedni, ha a német nyelvet elsől kivesszük, s czéljálul első sorban annak gyakorlati elsajátítását teszszük.

Kegyeskedjék Nagyméltóságod ezen tiszteletteljes fölterjesztést tudomásul venni s arról az igazgatótanácsot értesíteni. Kolozsvárt, 1889. julius hó 29-én.“

Ha a kért értesítés megérkezik, a feliratban foglaltakat összes gymnasiumaink tanártestületeivel mihez tartás végett közölni fogjuk. Addig is méltóztassék ezen eljárásunkat tudomásul venni.

— A 15-ös bizottság a jelentés ezen pontját tudomásvételre ajánlja.

— Tudomásul vétetik.

— Tárgyalás alá vétetik az igazgató tanács jelentésének XVII. pontja a sz. udvarhelyi és marosvásárhelyi gymnasiumok tanártestületeinek kéréséről fizetés javítás iránt, a mint következik.

A sz. udvarhelyi és marosvásárhelyi gymnasiumok tanártestületeinek kérése fizetés javítás iránt.

A sz. udvarhelyi r. k. főgymnasium tanártestülete a megélhetési nehéz viszonyokra, s a társadalmi élet igényeire stb. való hivatkozással azon kéréssel járul a mélyen tisztelt statusgyűléshez, hogy

1. az erd. róm. kath. status gymnasiumainak rendes tanárai között szüntettessék meg az eddig fennállott javadalmasági különbség, a mennyiben jövőre mindenki szolgálati évei száma szerint részesüljön a 100 frt fizetési pótlékban, mely fizetés fölemelés 1890-ik évi január hava 1-től kezdődjék;

2. a rendes tanárok törzsfizetése 1000 frtra, a helyettes tanároké 800 frtra, a szálláspénz 200 frtra emeltessék, az eddigi 10-ed éves pótlék helyett 100 forint heted éves pótlék a szolgálat megkezdésétől számítva rendszeresítettessék és a gymnasiumi igazgató tiszteletdíja 200 forintra kiegészítettessék;

3) az által, hogy a fizetés maximuma nem állapíttatik meg, jövőre is a fizetés javításra remény nyujtassék, mint hogy az időviszonyok változását előre nem lehet meghatározni.

A m.-vásárhelyi gymnasium tanártestülete többé-kevésbé ugyanazon körülményekre hivatkozva, mint a sz. udvarhelyi, de e mellett az államsegély igénybevitelét is javasolva azt kéri, hogy mondja ki a statusgyűlés határozatilag hogy a tanári javadalom mielőbb az állami tanárok javadalma mennyiségére felelendő, s bizza az igazgató-tanácsra a határozat végrehajtását és pedig olyan utasítással, hogy azt akár a kérelemben ajánlatba hozott módozattal, akár más eszközökkel és módon, de záros határidő alatt mindenesetre végrehajtsa.

Van szerencsénk ezen két kérelmet külön mellékletben következő vélemény kíséretében betérjeszteni.*)

Eltökintve a székely-udvarhelyi tanári kérelemnek azon már elvileg sem elfogadható ágától, hogy a rendes tanárokra nézve 1883-ban nagy fáradsággal, s a tanulmányi-alap nagy áldozatával már szabályozott viszonyok megváltoztattassanak, az igazgató-tanács maga is méltánylandónak tartja a tanárok ama kérelmét, mely fizetésük és szálláspénzük felemelésére irányul. S a mint ez irányban épen a jelzett időtől kezdve a rendes tanári fizetésnek 600 forintról 800 frtra, s a lakpénznek 100 forintról 150 frtra való felemelésével, valamint a szerzetes-rendi rendes tanárok fizetésének személyi pótlék ezimén feljavításával elment a legszélső határig, melyet a tanulmányi-alap pénzereje megengedett: azonképen jövőre is első rangú feladatának tekinti a tanári fizetések javítását a körülményekhez mérten célba venni. Noha úgy van meggyőződve, s ezt örömmel konstatálja is, hogy a kérelmekben hangozta-

tott káros behatásai a fizetés jelen mérvének nem bémítják meg a tanári működést annyira, mint ez lefestve van s a jelen fizetés, mely a rövid idő előtti fizetéshez mérten már magában jelentékenyen emelkedett, legalább is biztosítja a tisztességes megélhetést, s takarékoság s komoly kitartás mellett, miben a tanárnak épen jó példával kell előljárnia, az életnek nem egy nemesebb élvezete lesz előtte megközelíthető. S a mint eddig is fizetési előlegek engedélyezése, betegség, s más rendkívüli szorult viszonyok esetén segély, tanári vizsgálat letételel, torna-tanítói oklevél megszerzésénél a költségek megtérítése, a tanulmányi czélokra nyujtott segély (1885. évi orsz. kiállítás) által vagy a jó viseletű és szorgalmas tanári gyermekeknek alapítványra, elárulás esetén az árvaházba való felvétele által gondoskodott tanáraitól, s családjukról: ugye jó indulatában az arra valóban rázorultakat és érdemeseket az alap jövedelmének mindenkor pénzerejéhez képest ezután is fogja részesíteni. Hanem ennek fejében elvárja tanáraitól, hogy békétüréssel és nem lankadó kötelesség teljesítéssel várják be azon időt, midőn a fizetésfelemelés a tanulmányi-alapból keresztülvihető lesz, a mire jelenben, midőn a bemutatott költségvetés csak 844 frt felesleget tüntet fel, s az elodázhatlan építkezések még kölesön felvételére is kényszerítettek, lehetőségég nincs.

Egyébiránt javaslatba hozza az igazgató-tanács a mélyen tisztelt statusgyűlésnek, hogy méltóztassék a tanári fizetések feljavítása czéljaira a egyéb tanügyi szükségletek fedezhetésére a magas kormánytól 15,000 frt évi állandó dotációt a tanulmányi-alap részére kérni.

— A 15-ös bizottság véleménye.

R.) Tárgyalás alá vevén a jelentés XVII-ik pontját, valamint a sz. udvarhelyi és marosvásárhelyi gymnasiumok tanártestületeinek fizetés felemelés iránti, nemkülönbön a brassyói, gyulafehérvári és csiksomlyói főgymnasiumok tanárainak, a jelentés bezárása után, f. évi szept. 14. illetőleg 19 és 21-én, 2025. illetőleg 2048 és 2061. sz. a beérkezett hasontartalmu kéréseit — bár készségesen ismerjük el a kérvényben folhozottak fontosságát, de miután a rendelkezésünkre álló jövedelmi forrásokból ez idő szerint a kért felemelést nyujtani képesek nem vagyunk, egyedül arra kell utalnunk, hogy e kérdés a középiskolák feletti tervszerű javaslat keretében, a mint már indítványoztuk, felveendő és megoldás elé vezetendő volna.

Ugyanezen javaslat feladatkörébe véljük utalandónak az igazgatótanács azon indítványát is, mely a tanügyi szükségletek fedezésére államsegélyt kíván kérelmezni, mert ugye a szükséglet fontossága, mint annak mérve csakis az ott felvetett kérdések kapcsán ismerhető fel helyesen és mutatható ki számszerűleg.

— Soó Gáspár a 15-ös bizottság jelentéséből a legközelebbi időre semmi biztosítót, semmi megnyugtatót sem lát. A kérdés az, hogy a tanárok jelenlegi helyzetükben képesek-e kultur missiójukért lelkesülni. Indítványozza, hogy a tanári ügy záros határidő alatt rendeztessék.

— Dr. Györfly Gy. Az igazgató tanács utasítva van, hogy a gymnasiumok rendezésénél bizonyos irányelveket állapítson meg, és itt egy bizonyos nívót fog elfogadni: kérdés, hogy ezen a nívón a saját erőnkől megfeleltünk-e a kívánalmaknak. A törvény által kívánt módon beállíthatjuk iskoláinkat, de akkor soha sem tudjuk tanáraink fizetését felemelni; így megcsináljuk iskoláinkat a tanárok rovására. Indítványozza, hogy a statusgyűlési adjon az igazga-

*) A kérelmeket lapunkban már közöltük.

tó tanácsnak az irányelvek kidolgozása esetére fix utasítást, hogy a tanári fizetést emelni kell; határozza meg a fizetés minimumát és maximumát, mert enélkül a tanárok igazságos kérvénye nem nyerhet kedvező elintézt.

Most dr. Groisz Gusztáv szólott a kérdéshez.

Azt hiszem — így szólott — azon kérdésnek bővebb megvilágítása, hogy a gymnasium tanárainak kérése indokolt, nem szükséges.

Mi fordíthatunk ezeket, meg ezeket az iskolák felszerelésére, el lehetnek a felszerelések, gyűjtemények, muzeumok, ha azokban az élő berendezésekben, melyeknek feladata megtestesíteni a tökélet, melyekbe a fejlődésfektetve van, ha ezekben az élő felszerelésekben megöljük a törekvést azzal, hogy reggeltől estig folytonosan csak a megélhetésre kell gondolniok, megöljük bizony akkor az iskoláinkat.

Ma volt alkalmunk hallani egy szellemes tőszabot, hogy 420 forintól 1854-ben el lehetett élnie bőven egy tanárnak. De ez a 420 forint most ezer forinttal sem pótolható. Méltóztassék szem előtt tartani, hogy változtak az igények, a nélkül, hogy ezt a változtatást a tanárok teremtették volna, de megteremtette a társadalom s a nélkül, hogy ennek igényei kielégítenek — ebben a társadalomban tisztességesen megélni nem lehet. Ez az, a minél szemet hunyni nem szabad s magával hozza (nem csupán a kormány támogatásával, hanem önerőnkkel is) a gymnasiumoknak a tespedésből való kivonásának szükségét.

Ez az a kérdés, mely a kétszer kettő négynél szenved hajótörést, a mennyiben, kinek nincs miből, az nem adhat. De mégis csak látszólag akadály.

Mert én inkább szeretem, ha hat rendbeli gyenge öltözetem helyett legyen 4 jobb, négy tisztességes öltözet, mint hat rongyos. A mi katolikus szempontunkból jobb, ha fentartunk négy intézetet tisztességesen, mint fentartsunk 8-at úgy, hogy mi magunk kénytelenek vagyunk rámutatni hibáira.

Mind Ezeket nem azért hozom fel, mintha ohajtanám, hogy e kérdésben azonnal döntenek méltóztassék, de én azt az irányt sem tudom magamévá tenni, melyet az előttem felszólaló képviselő ur hangoztatott, midőn az igazgató-tanácsnak utasításul ohajta adni, hogy elvileg már kimondatott, miszerint a tanárok fizetését emelni kell. Én egy ilyen elvi meghatározásban az oktatásra és gymnasiumi tanárookra nézve semmi előnyt nem látok. Ennek a kötelezett emelésnek az lehet az eredménye, hogy az igazgató-tanács vagy 50 forint emelést kimutat s az egész eredmény az, hogy törődünk, fáradunk, de nem tettünk semmit.

Jobbnak látom azt az indítvány, melyet az igen tisztelt tagtárs ur felhozott, hogy meg vannak nyugodva a tanárok, hogy záros határidőt tüzzenek ki, melyben a kérdés megoldása bekövetkezik.

Én nem praecupálom az igazgató-tanács eljárásának mi-kéntjét és azon módot, hogy mit tegyen, de úgy vélem, szükséges volna, hogy mindazon adatok, melyek rendelkezésre állanak s melyek a tanári fizetések felemelésére vonatkoznak, felhasználtságának. Azt hiszem, eleget teszünk, ha tisztán csak azon utasítást adjuk az igazgató-tanácsnak, hogy a kérvények elintézésére vonatkozó minden adat beszerzésével a jövő statusgyűlésre érdemleges javaslatot terjesszen elő. Azt hiszem,

hogy ezáltal a statusgyűlés a jövő évben azon helyzetben lesz, hogy konkrét javaslatlással mellett a kérdést elintézheti.

Az első felszólaló által kontemplált eljárási módot a statusgyűlésnek elfogadásra ajánlja.

De van egy momentum, mely az én felfogásom szerint addig is orvoslást igényel, a míg az összes gymnasiumi tanárok ezen valóban sérelmes ügye érdemleg is kedvező elintézt nyer s ezen momentum, ez a sérelem, melyet most is képes orvosolni, az, hogy vannak nálunk ma is tanárok, kik bárha a feltételeknek eleget tettek, nem élveznek ehhez képest megállapított tanári fizetést, hanem sok másoknál kevesebbet.

Kötelességem ezek érdekében felszólalni. Két tanárról van összesen szó. Én azt hiszem, hogy azon gymnasiumi tanár ki bir azon képességgel, melyet megkívánunk, ki megfelel azon feladatnak, melynek megfelelnek a többiek, bármilyen viszonyok közt méltányos, hogy az egyenlő munkáért egyenlő javadalmazást nyerjen. (Helyeslés.)

Két tanárról van szó. Két tanár a szent-Ferenc-rend által küldetett ki a csik-somlyói gymnasiumba és bárha a két tanár közül az egyik 9 éve működik és semmi kifogás iránta nem lehet, 420 forint fizetéssel bir. A másik egyetemet végzett, tanári oklevéllel bir és 520 forint tanári fizetéssel bir. Méltóztassék tekintetbe venni, hogy ezen fizetés felelő részét maga a szerzet veszi igénybe az eltartásért, ellátásért és így a tanár, számára oly csekély összeg marad fenn, hogy nem képes beszerezni a szükségeseket s e mellett az egyik a természet-tudomány tanára. Az ilyen tanár absolute képtelen lépést tartani a társadalommal.

Azért, hogy valaki szent-Ferenc-rendi szerzetes, nem igazság hogy kevesebb javadalmazásban részesüljön, mint a többiek. Minthogy csak két tanárról van szó, indítványozom, hogy a statusgyűlés a ldig is, míg a tanárok javadalmazásának felemelési kérdése el lesz döntve, ezen két egyén javadalmazásának felemelése elhatározottassék. (Hosszas éljenzés.)

— Br. Szentkereszty Zsigmond esatlakozik Győrffy indítványához; ő is kívánja a záros határidőt, és hogy a fizetés megállapításánál az állami fizetés nagysága vétecsék irányadóul.

— Ugron G. nem fogadja el, hogy a ferenc-rendi tanárok fizetése fellemeztessék. Az ő tiszteletét nagymértékben bíráják a szegény ferenc-rendiek, a kik fáradhatatlan áldozatkész-séggel szolgálnak oly helyeken, a hová más nem is menne; de ő olyanoknak akarja látni ezután is a ferenc-rendieket, mint a hogy a multban tisztelni megtanulta. A szerzetest nem kell rászoktatni, hogy a pénzre nézzen; nem kell a szerzetesi szellem megrottani a felzadagítással, mert az a vagyonnal még mindenütt megromlott. A többi tanárookra elfogadja, hogy azok annyi fizetést kapjanak, mint az államiak, mert ugyanazt a munkát végzik, mint az államiak; de mivel nincs pénz, ezen szempontból is ajánlja indítványát a földhitelintézetre vonatkozólag. Redukálni csak végső esetben lehet, mert ez sok bajjal jár s nem helyesli, hogy a status egyetlen iskolát is feladjon.

— Dr. Mohay S. a 15-ös bizottság nevében hozzá járul a záros határidő elfogadásához. A szerzetes tanárok javadalmazására vonatkozólag Ugron mellett még megjegyzi, hogy a status reájok nézve a rendekkel szerződésben áll.

— Dr. Györfly Gy. sürgeti vagyonunk számbavételét és áll eddigi indítványa mellett.

— Dr. Vajna Gábor a kérdést nagyon is akutnak látja, a melyet nem szabad halogatni, hanem azzal le kell számolni. Ismerteti a brassói viszonyokat, szól a társadalmi szempontokról, és nagy szégyennek tartja, hogy a katolikus tanárt a többi tanár mellett rongyos tanárnak mondják. Kéri kimondani, hogy most állapíttassék meg az állami fizetés, a módok előteremtése pedig záros határidő alatt bevárandó.

— A 15-ös bizottság véleménye elfogadtatik.

TÁRCZA.

ITTHONN.

*Visszajöttem hozzád édes szülőföldem!
Hogy nyugtot találjak anyai öldbén;
Hogy megüdvözöljem ismert bérceidét,
Köszöntsem elhagyott kedves híveimet! . . .
Nyolcz évig hordozám szívemen a sebet
S bár híven gyógyíták magaskegyű kezek:
Még sem hegedt be az a távolban soha,
Azért egyedülven jártam ide-tova . . .
Ámbár vigasztaltak jó emberbarátok . . .
Szívem mégis mind csak hazafélt vágyott! . . .
Baj, gond mindenütt van, hol emberek élnek . . .
Faj! de az a honvágy hevesebben égét! . . .
A bajt igazítjuk, a gond majd eloszlik —
Hol a kettősgömbű torony még piroslik! . . .
Hol ismert hangon szól ezüstszaru harang
S febröppen hangjára a megriadt galamb! . . .
Légy hát üdvözölve édes szülőföldem —
Ne neheztedj rám, hogy ismét visszajöttem! . . .
Kérdezzük meg egymást olyan bizalmasan,
Hogy sebünkre hulljon az enyhítő balszam!
Mert gyakran többet ér, hidd el, a hü részvét!
S boldog, ki bár ebből kivehette részét! . . .
Oh! ismerem én jól a te bajaidat,
Azok okát épügy, mint a fiaidat! . . .
Kinek egészsége és étvágya vagyon —
Szegénysége miatt éhség gyöttri agyon! . . .
Ha van olyan, kinél nem üres az erszény:
Az marad étvágyban s egészségben szegény! . . .
Ki házasságából gyermekeket óhajt,
S küld ezért az égbe naponta sok sohajt:
Az magtalanságban bíval fekszik s kel fel,
Míg szomszédja rakva számos gyermekekkel!
Megszaporította Isten a családot; —
De nem adott mellé vidám boldogságot!
A kik pártfogoltan hivatalt nyerének —*

Embervérrel őr nadályok levének! . . .

Ánde mégse csüggedj édes szülőföldem!

Mert van gondoslelő odafenn az égben! . . .

Csak imádd Őt bizva, remélve, munkátva:

Reád is szállni fog atyai áldása!

V. Cs. J.

A NAPI ESEMÉNYEK KÖRÉBŐL.

— **Aposioli királyunk** Ő Felségének a névünnepe, a mely egyszersmint Püspök Urunk Ő Nagyméltóságának is névünnepe f. h. 4-én illő kegyelettel ünnepeltük meg. A székesegyházban 9 órakor tartott szent misén Dr. Barts Ferenc nagyrepost pontificalt teljes segédlettel, a miséhez a zenét a helyi 62-ik ezred zenekara adta. A misén jelen voltak a katonai tisztikar, a városi hatóság, törvényszék, a tanári kar az ifjúsággal és más hivatalos testületek. Megelőző este a papnövelde fényesen ki volt világítva és vacsora alatt Dr. Tódor kanonok-rector ékekszólóan köszöntötte fel Püspök ur Ő Nmltságát, a papnövelés áldozatkész nagyszívű püspökét.

— **Piskiben** f. hó 3-án, mint Püspök Urunk Ő Nagyméltóságának születési évforduló napján, Paulé főnök az iskolás gyermekekkel tiszteltet Ő Exjájal; először ő maga, azután egy fiú és egy leány, majd a kis Pawlasz Józsi is köszöntöttek; azután a róm. kath. hitközség, a ref. egyház és a tanítói kar tisztelegtek. Este az eső nem engedte meg, hogy Piski kellőleg ünnepelhesen, de másnap 4-én Ő Exja mint a király s egyuttal a saját névünnepe is üdvári és a vidék papjainak segédkezése mellett ünnepies misét mondott. Este Piski és különösen a nyaralóval szemközt fekvő főtisztai palota ékesen ki-világítottat, fáklýsmentet és tűzijáték rendeztetett, úgy hogy az egész park fényárban uszott; a közönség nevében Paulé lelkes beszéddel köszöntötte a köztik időző főpásztort, Ő Exja válaszában Paulé személyes érdemeit kiemelve, nagy elismeréssel szólt róla, megdicsérette a derék pisküikeket, a kik nyári tartózkodása alatt oly sok örömet szereztek neki s a melyekhez hasonló örömöket kíván magának a jövőben is. Az egész ünnepség igen fényesen sikerült.

— **Déván** az építendő megyeház alapkövének ünnepies letétele f. hó. 24-én lesz, a mely alkalomra Baresay alispán Püspök urunkat celebrálni a megyei hatóság nevében meghívta, és Ő Nmltsága a meghívást készséggel el is fogadta.

— **Nyilvános köszönet.** Toplicza róm. kath. hitközsége — mely 1870 től veszi kezdetét — szép és örvende tes haladásnak indult. A róm. kath. tankötelesek száma meg haladja a 140-et. Egy új iskola beállítását láttuk szükségesnek, ánde ez tölünk a mostani körülmények között nem volt kitelhető, kegyelmes Püspök Urunk Ő Nagyméltóságához folyamodtunk, s ő, ki nem szokta meghallgatás nélkül hagyni a hozzá folyamodók kérését — miként ezt velünk 1887-ben a fűtész után is gyakorolni méltóztatott — most egy beállítandó leányiskola tanítónőjének fizetési alaptökéjére 1000 firt. azaz: Egyezer firt fejedelmi gazdag adományval örvendeztetett meg újabban. Ime mit tesznek a holt kezek! — E gazdag adományért hála telt szívvel sietünk Ő Nagyméltóságának Lönhart Ferencz Püspök-atyánknak úgy a magunk, mint az egész hitközség nevében a nyilvánosság terén is forró köszönetet mondani, kérve a jó Istent, hogy imánkat meghallgatva Ő Nagyméltóságát, kegyes jötevőnket az egyház és haza büszkeségére, egyházmegyénk böles kormányzására, a szegények, árvák és elhagyottak gyámolítására igen sokáig boldogul és megelegetetten éltesse. — Topliczán, 1889 szept. 17-én. Zonda Vincze s. k. lelkész. Jáköbi Gergely, főgondnok. Urmánecz János, egyh. megyei pénztárnok. Karácsony Gerő, egyhm. jegyző.

— **A nyárád-szentandrászi** róm. kath. fiók egyház-

község nevében a legalázatosabb és leghálásabb köszönetet mondok Nagyméltóságú és Főtisztelendő Lőnhart Ferencz erdélyi Püspök urunk és legkegyelmesebb Atyánknak azon boldogító nagylelkűségéért, melynélfogva a ny.-sz.-andrási róm. kath. hívekkel másodsor is érezette kegyes atyai jóságát, egy második 70 firtos harang vételébe 38 firtot kegyeskedett ajándékozni. Isten fizesse! Isten fizesse! ezt rebegjük a leghálásabb szívvel. Szentháromság, 1889. Szept. 18. Szabó György s. k. plebános.

— **Kegyes adakozás.** A gyulafehérvári Szent-Ferenczrend szeretház temploma egy szép új eszillarral (luszter) közelebről fölékesített kegyes adakozás útján. Ugyanis adakoztak: Püspök Urunk Ő Excellentiája 5 firt. Nagyságos Fábián Sándor kanonok igazgató ur 1 forint. Méltóságos Bares Ferencz nagyprépost ur 3 firt. Mlgs. Dr. Tódor József kanonok rector ur 1 firt. Mlgs. Andráshy István apát-kanonok ur 2 firt. Mlgs. Nagy Imre kanonok ur 1 firt. T. Straubert Ödön főgymn. tanár ur 1 firt. T. Niesky Antal ur 50 kr. T. Károly Sándor ur 50 kr. T. Reisl János ur 5 firt. T. Kádár Miklós ügyvéd és városi tanácsos ur 1 firt. Özvegy T. Rezniesek Anna 2 firt. Özv. T. Szöcs Józsefné 20 kr. Özv. T. Székely Károlyné 1 firt. Az irgalmas nővérek 2 firt. Ftdó P. Sixtus Kokis úr. nővérek gyóntatója 1 firt. T. Geraszim Alexander törvényszéki bíró ur 1 firt. Dr. Mohay Sándor syndicus és országgyűlési képviselő ur 2 firt. Nagyságos Novák Ferencz kir. tan. és vár. polgármester ur 1 firt. T. Pátrovics főmémőkne ő nagysága 2 firt. T. Bányai Károly földbirtokos ur 50 kr. T. Szakács Lajosné 1 firt. T. Wakolbinger József ur 50 kr. Jung Teréz kapitányné ő nagysága 1 firt. T. Papp és Ferdinánd urak 50 kr. T. Idősb Löw Károly ur 1 firt. Ifjabb Löw Károlyné ő nagysága 50 kr. T. Hecht György ur 1 firt. T. Neumajer ny. auditor 1 firt. T. Balási Karolina kisasszony 1 firt. T. Hemmel József ur 1 firt. T. Migend András ur 20 kr. T. Megay Adolfné 50 kr. T. Nagy Mártonné 70 kr. Rumpelnayerné 40 kr. N. N. 20 kr. Sun Mária 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Sárdy bíroné ő nagys. 20 kr. T. Mihelyesi gyógyszerész ur 40 kr. T. Holló Áronné 30 kr. T. Hemmel József ur 1 firt. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. T. Bartha Gyözöné 20 kr. Pallér Sándor 20 kr. T. Jakabfy ur 50 kr. T. Fogolyán ur 20 kr. Issekutz Jánosné ő nagysága 30 kr. T. Oelberger Ottóné 40 kr. T. Papp A ajosné 40 kr. Rajnay Mari ő nsga 20 kr. T. Koesisné 30 kr. T. Török Istvánné 30 kr. T. Harstics Fani 20 kr. T. Pakosztá ur 20 kr. T. Mendel Manó ur 50 kr. T. özv. Homnikné 20 kr. T. Petrás Mária 15 kr. Özv. Beneze Jánosné 20 kr. Nagy Istvánné 20 kr. Rajnayné önga 50 kr. Rajner Irma kisasszony 30 kr. T. Hadnagy Julianna urasszony 2 firt. Özv. Roska Mihályné ő nagys. 30 kr. Mendl József ur 30 kr. T. Utezas Józsefné 25 kr. T. Egrí Jánosné, a ki a gyűjtésnél lelkiismeretesen fáradott 1 firt. T. Özvegy Schefpék Mátyásné 4 firt. Nagyságos Riesz Ferencz nyug. es. kir. kapitány 2 firt. Püspöki érdemsné ő nagysága 1 firt. Özv. Szalay Károlyné ő nagysága 2 firt, azonkívül a Mária oltára sajátkezüleg készített 2 kékszíni szép oltárpárnát, takarót és antependiumot ajándékozott. T. Haydn Hugó brassói gym. rendes tanár ur 1 firt. Lázár Johanna ő nagysága 1 firt. T. Benkes Elek gazdatiszt ur lelkes fáradozásán kívül a eszillár hozataláért fizetett 4 firt 94 krt. Tehát önkéntes adakozás ut-

ján begyűlt 67 firt 50 kr. A eszillár, a vasuti költséget leszámítva, számla szerint volt 67 firt 50 kr, mely összeg azonnal el is küldetett utalvány mellett — így tehát hála Istennek teljesen kifizettetett. A melyért a jelenlegi Szent-Ferenczrend szeretház főnöke, a ki a gyűjtésben főtényező volt, a maga és az egész szerzet nevében hálás köszönetét fejezi ki és kívánja, hogy a fent irt kegyes adakozók, kik az Isten templomának ékesítéséhez tényleg járultak, menyei jóllétnek örvendezhessenek. Gyulafehérvárt, 1889. szept. 22-én. P. Szeles Anaklét, s. k. házfőnök.

— **Köszönet nyilvánítás.** Jótékonyág az emberi szív egyik főcöke — mondja Cicero mely ha minden zaj és lármával nélkül történik, valóban, az erények koszorújában a legillatosabb rózsá helyét érdemli. Ily zajtalan s igazán szívűből jövő jótéteménynek volt a napokban részese a s - sziványi róm. kath. népiskola is. — Ugyanis Györfly Lajos a nagyszombati tanító-képezde fiatal, jeles tanára, — ki irányunkban táplált nemes rokoni érzületének s jóindulatának eddig is számos tanujelét adá — újabban nagy mennyiségű tankönyvvel ajándékozta meg iskolánk szegény növendékeit és pedig egy boldogult édes atyja Györfly Iván, mint saját és testvéreoseke Györfly János népközlői tankönyveiből. A fennjelzett tanár e jótéteménye, — mint jótétemény — magában bírja jutalmát, mindazonáltal legyen szabad a nyilvánosság terén is a háladatossg köteleméből kifolyólag e felszámolt pár szóban méltatni. Ha igaz, a mit Reviczky oly szépen mond, s mi isteni üdvözítőnk szavain épül, hogy a földi boldogságot máskép képzelnem sem lehet, mint „szeretni és szeretettüni“; — ha igaz, hogy „minden jó kívánat, az eget vereső buzgó ima“: akkor a kedves tanár etény által földi boldogságot érdemelt ki, mert szeretetből származó eme ténye által viszont szeretetet nyert; másrészt meg a segélyezett szülők és gyermekek eget ostromló imái annak védelmét és segélyét eszközlik számára, kik a szomjazónak nyújtott pohár vizet sem hagyja jutalom nélkül. Eltesse az Isten soká, hogy azon faj és hit gyermekeivel, — kikkel rokon vér pezseg ereiben s ugyanazon szt. hit dagasztja keblét — bőkezűségét még sokszor éreztethesse. — S. Szt. Ivány. Silló Gergely kántor-tanító.

— **Ritka rovarok hazánkban.** Hazánk rovarfaunája névsora egy új egyénnel megsaporodott, mennyiben Dr. Csérni Béla városunk monographiájának előkészítő bizottságának egyik tagja a telte tavazon és nyáron főképen rovargyűjtéssel foglalkozván, a vidékünkön szép számmal gyűjtött rovarok közt az eddigelő csak Franciaország-ból és Corsika szigetéről ismeretes „*Isanus Morletii*“ nevű bogarat is találta, mely emellegva ezental hazánk faunájában is szerepelni fog. — Hasonló érdekes az is, hogy nevezett tanár a Gyulafehérvár környékén gyűjtött pókok közt a Magyarországon igen ritkán előforduló „*Epcira Victoria*“ nevű pókot is találta. Az említett rovargyűjtemény felülvizsgálatát Dr. Petri Károly segesvári és Kulczinsky Ulászló krakkói tanárok, két ismeretes entomologus, sziveségből eszközölték. Mind a két eset a zoogeografiára nézve becsesel bírnak.

— **Pályázat.** (55) Toplicea róm. kath. hitközségében egy leányiskola rendszeresítettén, annak betöltésére pályázat hirdették. A tanítóévi fizetése 300 firt. Ebből 200 firt havi előleges. — 100 firt pedig negyed- és félévi részletekben. Lakása: egy szoba és konyha. Kézimunka tanítás megkivánatik. — Pályázók kellően felszerelt folyamodványait október 13-ig adják be. Német nyelvben jártasok melléjük velemre számíthatnak. — Toplicea. (Maros-Tordamegye) 1889 szeptember 16-án. Zonda Vincez, lelkész.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: PÁL ISTVÁN.

Szerkesztőtársak: Dr. CSERNI BÉLA, PÁL ANTAL, STRAUBERT ÖDÖN, ZLAMAL AGOST.

Nyomatott Papp és Ferdinándnál a püsp. lyc. nyomdában Gyulafehérvárt.